

תדפיס מתוך

ספר התקנות
ומנהגי קרושלים

עם ביאור

חומות קרושלים

העומד להפוע בקרוב א"ה



ד"ל ע"י מכון תפארת ישראל

מנהגי ירושלים חלק אורח חיים



כל הזכויות שמורות למכון תפארת ישראל

ת.ד. 57887 ירושלים

דוא"ל fvi5555@gmail.com יש אפשרות לקבל את הקובץ בדוא"ל
ע"י שליחת בקשה לדוא"ל הנ"ל

0504174525 בשעות הערב

~ ב ~

מנהגי ירושלים חלק אורח חיים

תדפיס מתוך

ספר התקנות

ומנהגי ירושלים

על דיני ר"ה וזוה"כ סוכה חנוכה ופורים

עם ביאור

חומות ירושלים

העומד להופיע בקרוב אי"ה



ז"ל ע"י מכון תפארת ישראל

תשרי תשע"ה

**מוקדש לזכרו ולעילוי נשמתו של אדונינו מורינו ורבינו
עטרת ראשינו ותפארתינו**

מרן הרב עובדיה יוסף

זצוק"ל זי"ע

**אשר האיר מתורתו והאציל מחכמתו בספריו הקדושים
והחביבים המלאים זיו ומפיקים נוגה**

וכן לע"נ מו"ז רבי שמעון בן שרה כהן פור זצ"ל

ולע"נ מרת זקנתי רחל בת מרים ע"ה

וכן לע"נ דודי הרב דוד כהן בן רבקה זצ"ל

במקום הקדמה

ספר התקנות ומנהגי ירושלים יצא לאור בשנת תר"ב, ע"י רבי אברהם אשכנזי ורבי יעקב קאפילוטו עפ"י בקשת הראש"ל רבי חיים אברהם גאגין. ולאחר מכן הודפס בשנית בשנת תרמ"ג. ושוב הודפס בשנת תשכ"ט במהדורת צילום רק במאה עותקים. והנה זמן זמנים טובא אשר הספר הזה יקר המציאות. ועתה בעזרת ה' יתברך אנו עומדים להוציאו לאור במהדורה חדשה ומפוארת כיאה וכראוי לספר נכבד זה. ובתוספת ביאור "**חומות ירושלים**" והוא הערות והוספת שינוי המנהגים שמרן **רבנו עובדיה יוסף** שינה לפום גדלות ועמקות מחשבתו. כמו"כ כתבנו ליישב בכמה מקומות ממה שכתבו אחרוני זמנינו בספריהם היפך דעת מרן זצ"ל.

היות והזמן היה קצר וממש ברגע האחרון הוחלט להדפיס קונטרס זה לקראת תחילת שנת תשע"ה, לכן אל ידון אותנו הקורא בכף חובה כשיראה מקצת טעויות, הן טעות דפוס והן טעות בהבנת ובהבאת ובסדר הדברים. ובעזרת ה' עד שיצא הספר לאור נתקן הדברים הטעונים תיקון, ונוסיף מבוא וכללים בענין קבלת המנהגים ובתוקף כח מנהגי ירושלים אשר יסודתם בהררי קודש והמסתעף.

סדר הסעיפים המובאים כאן הם לא כפי המצוינים במקור אלא מחולקים בסדר הא' ב' רק בקונטרס הנוכחי.

מנהגי ירושלים חלק אורח חיים

יזכנו ה' לברך על המוגמר בקרוב מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, ויתקיים בנו מקרא שכתוב שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. ויהי רצון שתתחדש עלינו ועל כל בית ישראל שנה טובה ומבורכת, שנה שתרום קרן התורה בישראל.

ערב ר"ה תשע"ה

איתן כהן

כי מציון תצא תורה

ודבר ה' מירושלים



אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון

תבנה חומות ירושלים

ספר

התקנות

והכבדות ומנהגים הנורגים פעה"ק ירושלם
ת"ו ע"י רבנים נאונים עולם לקדושים
אשר בארץ זיע"א .

נדפס מתוך כ"ו ע"י הרבנים הגאונים מאחינו הספרדים
יצ"ו שנת תר"ב פעה"ק ת"ו . ויען כי עתה אינם בנמצא
העלתיו שנית לבית דפוסו בתוספת מרובה מהרבה
מנהגים אשר נמצא בכתובים ביד הרב הגדול המפורסם
ראש ב"ד מוקדש מזהר"ר יעקב שאול אלישר
יצ"ו, וכאז איש במקומו בציון כזה [] —
גם הוספתי התקנות אשר נתחדשו ע"י
רבני האשכנזים בעניני
החזקות בהסכמת
רבני הספרדים
יצ"ו.

הדפסתו

פעה"ק ירושלם תוכב"א

יואל משה כהר"ם סאלאמאן

שנת תרמ"ג לפ"ק

צילום שער ספר התקנות ומנהגי ירושלים
הנדפס בשנת תרמ"ג

מנהגי ירושלים חלק אורח חיים



דיני ראש השנה ויוה"כ



(א) על מה שנוהגים פעה"ק לתקוע ביום ראש השנה קודם התפילה, עיין להרב מזבח אדמה דף ט' ע"ב. ועיין להרב שולחן גבוה חא"ח בתשובה סימן י"ד. (דבר משה חלק ג' סימן י"ב). ועיין מחב"ר ובספר מורה באצבע שכתב לבטל המנהג. והרב המופלא המקובל האלקי כמהר"ש שרעבי זצוק"ל ביטלו במדרש רבא היא בית אל שנוהגים ע"פ האר"י ז"ל. (חיים שאל ח"ב סימן יו"ד אות ג'. ועיין כסא אליהו ז"ל סימן תקפ"ח)¹.

¹ כתב בשו"ע (סימן תקפ"ח ס"א), זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה ומצותה משעת הנץ החמה, ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא. וכתב בספר חמדת ימים (ח"ג פרק ז'), מנהג חסידים הראשונים להתאסף בבית הכנסת לשמוע התקיעות עם הנץ החמה עם כוונות הרב (האר"י"ל) לאט לאט באימה וביראה, וטעם מנהג זה על דרך קדמיה לרשיעא עד לא יקדימינך, כי טרם יעמוד השטן להשטין ולהזכיר עונותיהם יקדמו פניו יכריעהו בקול השופר ושם יפול שדוד. ומנהג זה הזכירו גם בדברי הרמ"ז במקדש מלך פרשת בא (עמוד ס"ה) וז"ל, ובזה נדע מה יפה חלקם של המקדימים פניו לתקוע מיד ברגע הנץ החמה וכו'. וכיוצא בזה כתב בפרשת אמור (עמוד של"א) וז"ל, מכל

מקום יצדק לומר שהעיקר הוא בשעה הראויה לתקיעה שהיא ברגע הנץ החמה וכמנהגם של חסידי צפת תובב"א וכו'. וכן בשו"ת בתי כהונה ח"ג (דף ט') כתב לחזק המנהג, וכתב שזה ימים ושנים רבות נהגו לתקוע סדר התקיעות דמיושב קודם התפילה עם הנץ החמה, והוסיף שכן שמע שנוהגים בא"י ת"ו הזהירים והזריזים במצות וכו', אך כתב שאין ראוי לתקוע אז בברכה וכו'. עיי"ש. (ובלוח תרנ"ו כתב, בבית הכנסת לעדת הספרדים תוקעים שלושים קולות קודם התפילה מפני המעוברות והמניקות שלא יצטרכו לחכות באכילה עד אחר קרה"ת, והוא מנהג קדום. הובא בספר מנהגי א"י הלכות ר"ה סעיף ל"ב בהערה).

ובשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן י" אות ג') הביא עדות מהר"ר אליה הלוי שכך נהגו מהר"ר בנימין הכהן ורבו הרמ"ז ז"ל, וכן בכתבי הרמ"ז מצא שיש מקום לתקיעות אלו עפ"י הסוד שהם הכנה לתקיעות העיקריות. אך כתב ע"ז שיש לבטל מנהגם זה ושאין לחוש לסודות שלא גילה רבינו האר"י ז"ל עצמו, וגם כי הרמ"ז ז"ל גדול כבודו עטרה בראש כל אדם מ"מ אני בער ולא אדע כי מה שלא גילה האר"י. וגם שמע מפ"ק של מהר"ש שרעבי שיש לבטל המנהג הזה ועשה מעשה (הרש"ש) וביטלה במדרש רב"ה הנוהגים ע"פ האר"י ז"ל. וכן כתב בספריו ברכי יוסף ומחב"ר סימן תקפ"ח. וערערו על מנהג זה ממאי דאמרינן בר"ה (דף ל"ב ע"ב) תקיעה נמי נעביד בראשון (שחרית) דזריזין מקדימין, א"ר יוחנן בשעת גזרת מלכות שנו. וכתבו התוס' דאע"ג דבטלה גזרת המלכות לא עבדינן כדמעיקרא לתקוע בשחרית. (וכדאיתא בירושלמי פ"ד דר"ה ה"ח) פעם אחת תקעו בראשונה, והיו השונאים סבורים שהיא תרועת מלחמה ומתכוונים לקרב ולבא להלחם בהם, עמדו

עליהם והרגום, לכך תקנו שלא יתקעו אלא לאחר התפילה ומתוך שהם רואים שקוראים קריאת שמע ומתפללים וקוראים בתורה, ואח"כ תוקעים, אומרים הגוים, הללו בנימוסיהם הם עסוקים). וחיישינן שמא יחזור דבר לקלוקלו. וכתב הרב חיד"א שם שמנע עצמו מלשמוע התקיעות בבוקר. וכן כתב בספר מורה באצבע אות רנ"ז שראוי להימנע מלשמוע תקיעות שנהגו בבוקר קודם התפילה, כי על פי הדין ועל פי הסוד אין מקום לתקיעות הללו ושב ואל תעשה עדיף.

ובמועד לכל חי (סימן י"ד אות י"ג) צווח ככרוכיא על המנהג הזה, וז"ל, ישתקע הדבר ולא יאמר לתקוע בבוקר בבוקר קודם קריאת התורה וכו', וליקט כמה ספרים המדברים בענין המנהג הזה, וכתב, ותליית דלאט לאט נתבטל המנהג הזה פה עירנו מלתקוע באשמורת הבוקר, דהיו נאספים אגודות אגודות כנופיות גדולות לשמוע קול שופר בבוקר קודם תפילה, והן היום כמעט לא נשאר כי אם בגי מקומות וגם אלו יתבטלו. וסיים במעשה שהיה בשנה אחת שנתחכמו קצת מרבנן דפקיע שמייחו להתפלל ותיקין כדי לתקוע שופר עם הנץ החמה ולא עלתה להם, דבאותה שנה כל אחד נלקה בענין אחד ר"ל. וכן בכסא אליהו כתב שהיו יחידים בנא אמון שהיו נוהגים לתקוע בבוקר וביטל מנהגם.

ובלאו הכי כבר פשט המנהג שאין תוקעים לפני התפילה כלל. וכמו שהעיד הרב ר' אהרן בן שמעון בשער המפקד (נהר פקוד דף קכ"ו) וז"ל, ובהיותי על אדמתי בעיקו"ת ירושלים ת"ו בהקהילות הידועות לנו לא שמעתי ממנהג זה, ואולי עדיין רישומו ניכר באיזה בתי כנסת אחת או שתיים כבירי ימים, ועכ"פ בזמן הזה אשר בעיקו"ת ירושלים ת"ו נתרבת באוכלסין בפ"י ונתחדשו בה המון קהלות חדשות ובתי כנסיות

(ב) מנהגינו לומר בעיוה"כ א"מ אעפ"י שאין אנו אומרים נפי"א. (פר"ח סימן תר"ד. וכ"כ בשכנה"ג ע"ש. של"ץ ח"ב דף שי"ח ע"ג).²

חדשות, אין להניח להתפשט עוד המנהג הלזה אשר רבו עליו העוררים, ואין לו מעמד הן בפשט הן ע"פ הסוד. וכיוצא בזה כתב בספרו נהר מצרים (הלכות ר"ה), ובקהלותינו אשר בעיקו"ת ירושלים מעולם לא נשמע מנהג זה כלל. וכן כתב בנתיבי עם (סימן תקפ"ח) שהיום אין זכר למנהג זה ובוטל ועבר.

² כתב הרמ"א (סימן תר"ד סעיף ב'), לענין אמירת אבינו מלכנו בעיו"כ יש בו מחלוקת בין אחרונים, ומנהג עירי שלא לאומר, כי אם כשחל יו"כ בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו אז אומרים אותו ערב יו"כ שחרית. ובמשנ"ב כתב, אבל במנחה אין אומרים אותו בכל גווי. (וכן משמע מדברי הרמ"א שכתב "שחרית"). דכיון שאין אומרים בכיפור אין אומרים אותו במנחה ערב כיפור דומיא דנפי"א בע"ש שאין אומרים אותו בע"ש במנחה.

ומנהגינו לאומר תמיד בין שחרית בין מנחה, בין כשחל יוה"כ בשבת בין כשחל בחול. וכמ"ש בשלחן גבוה (ס"ק ו') וז"ל, ומנהג עירי לאומר בין בשחרית בין במנחה בין כשחל יוה"כ להיות בשבת בין בחול. ואינו דומה לנפילת אפים במנחה ערב שבת, דלא תלי אמירת אבינו מלכנו לנפילת אפים ותחנונים, שהרי ראינו במילה שחל בעשרת ימי תשובה שאין אומרים תחנונים ונפילת אפים, ואפ"ה אומרים אבינו מלכנו. (וכמו שכתב הרמ"א בסימן תר"ב ס"א). ועוד שהרי אנו אומרים אבינו

(ג) מנהגינו לומר מזמור לתודה בעיוה"כ. (פר"ח שם)³.

מלכנו בר"ה שחל בשבת, הרי שאין אמירת אבינו מלכנו תלויה בנפ"א. ובשיירי כנסת הגדולה בהגב"י אות ה' כתב, שבמקום שנהגו שלא לאומרו יחזיקו במנהגם, אבל הם עושים תרתי דסתרי דכיון שאין אומרים אותו במנחה ביום ו' מפני שאין אומרים תחנונים, לא היה להם לאומרו ביום שחל בו מילה כיון דאין אומרים בו תחנון.

³ כתב הרמ"א (סימן נ"א סעיף ט'), ואין אומרים מזמור לתודה בשבת וכו' ולא בערב פסח ולא בערב יום כפור, וכ"כ בסימן תר"ד. והטעם לנוהגים לא לומר בערב פסח, כי עם התודה היו צריכין להביא עשרה לחמי חמץ, ובערב פסח לא היו יכולין להביא תודה שמא לא יוכלו לאכלו עד זמן איסור חמץ ויצטרכו לשרפו ואסור לגרום לקדשים שיבואו לידי שריפה ומטעם זה ג"כ לא בערב יו"כ מפני שממעט זמן אכילתם ומביאם לידי פסול (משנ"ב). ובמגן אברהם כתב הטעם, וז"ל, ולא בערב פסח שמא לא יוכלו לאכלו ויצטרכו לשרפו שהוא חמץ, ומה"ט אין אומרים אותו בערב יום כפור. וכן כתב בלבוש הטעם כי בזמן שבית המקדש היה קיים לא היו יכולים להקריב קרבן תודה בעיו"כ שלא היו יכולין לקיים זמן אכילתו שהוא יום ולילה עד חצות, שהרי בליל יוה"כ לא היו יכולין לאכול, וכיון שלא היו יכולין לקיים זמן אכילתו לא היו יכולין להקריב אותו כלל כדי שלא למעט זמן אכילתו, כדי שאם יבנה ביהמ"ק במהרה בימינו לא יטעו להקריבו.

אך כאמור, מנהג ירושלים לאומרו, ואין לדמות לערב פסח שחיישינן שמא יביא קדשים לידי פיסול, מפני שבערב פסח שמזמן יום ולילה של

זמן אכילתה אין בידינו כי אם חצי יום י"ד, דמחצות ואילך אסור החמץ ובא לידי פיסול, משא"כ בערב יוה"כ שאפשר לאוכלו כל היום. כ"כ הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן תר"ד), ומוכיח מהגמרא בפסחים (י"ג ע"ב) שאין מביאין תודה בי"ד ניסן. והקשה הו"ל למימר נמי בערב יו"כ? אלא ודאי דוקא בערב פסח מייתי לה לבית הפסול משום דאף ביום אינה נאכלת אלא עד חמש שעות, ועיקר מצות אכילת הקרבן ביום זביחה, אבל בעיוה"כ דאיכא יום זביחה, ואיסור האכילה הוא רק בלילה, בהכי לא מביאה לבית הפסול. וכ"כ בסידורו לומר מזמור לתודה בערב יו"כ. ועוד טעם למנהגינו שלא חוששים לסברת המג"א, כתב במקור חיים (לבעל החוות יאיר סימן תר"ד, על מנהג וורמייזא לאומרו בעיו"כ), מפני שאפשר שיאכלו חולים וקטנים לחמי תודה.

ובבית יוסף (סימן רפ"א) כתב בדעת הטור שמזמור לתודה אין אנו אומרים אותו לשם קרבן אלא לשם הודאה. וכע"ז כתב בשתילי זיתים (סימן נ"א ס"ק י"ז) שאמירת מזמור לתודה מזוז באמירת הזמירות והתפילה ביראה ובכוונה ושמחת הלב, כאומרו הריעו וכו' עבדו את ה' בשמחה, ולא דוקא תורת קרבן אלא סדר שבחות וזמירות הוא אומר. ולפי"ז אתי שפיר למנהג ירושלים לאומרו. ודו"ק. וע"ע לעיל בהערה על סעיף נ"ח.

(ד) כשחל ר"ה להיות בשבת, יש מהקהלות שאומרים אבינו מלכנו ויש שאין אומרים. (ועיין בכסא אליהו ז"ל סימן תקפ"ד ס"ג)⁴.

⁴ כתב הר"ן בראש השנה (דף ל"ב ע"ב) וזת"ד, ה"ר יהודה בר ברזילי אלברצלוני כתב שאין אומרים אבינו מלכנו בראש השנה ויום הכפורים שחל בשבת, אבל מנהגינו עכשיו שלא לאומרו בראש השנה שחל בשבת, אבל אומרים אותו ביום הכפורים שחל בשבת, והטעם לכך שבראש השנה שחל בשבת כיון שהוא שאלת צרכים בשבת לא התירו לאומרו, אבל ביום הכפורים שהוא שעת גמר דין אומרים אותו שאם לא עכשיו אימתי. ע"כ. וטעם האומרים אותו בראש השנה שחל בשבת משום שאף על פי שאין לשאול צרכיו בשבת, הואיל ותיקנו והנהיגו העולם לאומרו והוא נוסח קבוע בפי כל אין כאן בית מיחוש ואין בו משום איסור שאלת צרכיו בשבת. (עיין שו"ת יחו"ד חלק א' סימן נ"ד). ובבית יוסף הביא את דברי הר"ן הנ"ל, והביא עוד משו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן קע"ו) שכתב, המנהג הוא לומר אבינו מלכנו בין בראש השנה בין בשבת בנתיים, ואע"פ שהר"ן לא כתב כן - טועה היה במנהג מקומו כמו ששמענו מתלמידיו פה אלא פה, וכל אלו הדברים תלויים במנהג והמשנה אין רוח חכמים נוחה עמנו. עכ"ל התשב"ץ.

והרמ"א כתב (בסימן תקפ"ד ס"ה), ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר, ואם הוא שבת אין אומרים אותו. ומצינו עוד לכמה מהפוסקים מהדורות האחרונים שהעידו וכתבו שהמנהג בירושלים היה שלא לומר א"מ בר"ה שחל בשבת וכדעת הרמ"א. ומהם, הרב שיירי כנה"ג בהגב"י אות ב' שכתב שפשט המנהג שאין אומרים אותו. וכן בכסא אליהו

הביא דברי הפרי חדש שכתב שכך הוא מנהגינו שלא לאומרו, והוסיף שכמדומה כך הוא גם מנהג ירושלים. וכן הרב ר' אהרן בן שמעון כתב בספרו נהר מצרים הלכות ר"ה (אות ח') שהמנהג במצרים וכן בירושלים שלא לאומרו. ובחיבורו נהר פקוד (דף קכ"ז ע"א) הוסיף, העד העיד בנו האיש אדוני הארץ מכתב לחזקיהו (הרב חזקיהו מדיני) דכן הוא מנהג עיקו"ת שלא לאומרו וכוותיה נקטינן.

ומיהו בשו"ת תורה לשמה (סימן קס"א) כתב שאפילו בשבת שובה נמי יש לאומרו ורק שצריך לדלג מה שנזכר בו ענין סליחה וחטא, שכן כתב בספר הכונות האמיתי שהעתיק מהרש"ו ז"ל, וז"ל, ענין א"מ שאומרים בעשרת ימי תשובה אחר העמידה מורי ז"ל לא רצה שיאמרו בשבת שבין ר"ה ליוה"כ ולא בשני ימים טובים של ר"ה - א"מ חטאנו לפניך, א"מ מחול וסלח לכל עונותינו וכיוצא בזה בשאר א"מ שנזכר בהם חטאות ועונות ויודיים וכו'. וכיוצא בזה כתב בכף החיים (שם סק"ח), שמנהג בית אל יכב"ץ בירושלים ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל לאומרו בשבת מפני שכן נזכר בשער הכוונות, ומה שמרן ז"ל לא כתב כן בשולחנו משום שכתב בב"י בשם הרשב"ץ דכל אלו הדברים תלויים במנהג וכו', וע"כ הניח זה על המנהג שכל אחד יעשה כמנהגו וע"כ לא הוצרך להעלות על השלחן. ובספר השומר אמת (דף ס"ח ע"ב) כתב אין לנו אלא דברי מרן דס"ל דצריך לאומרו וקבלנו הוראותיו כנודע.

וע"ע בשו"ת יחווה דעת חלק א' סימן נ"ד, ובהליכות עולם חלק ב' (פרשת נצבים אות ו'), שהעלה כדעת הפוסקים הסוברים שהמנהג כן לאומרם בשבת, (וכדעת המהר"ח"ו בשער הכוונות דף צ' ע"א, שכך נהג האר"י ז"ל). רק שמדלגים לשון חטא ועון מנוסח אבינו מלכנו, כגון

[המנהג שלא ליפול על פניהם מיום מוצאי יוה"כ עד סוף חודש תשרי, דלא כדמשמע ממ"ש מרן ז"ל באו"ח סימן קל"א, הגם דאתריה דמרן הוא. (חיים שאל ח"ב סימן ל"ה ס"ק ב' דף מ' ע"ב)]⁵.

א"מ חטאנו לפניך, כתבנו בספר מחילה וסליחה וכדו'. אבל במקום שמנהגם ברור להיפך ישארו במנהגם, ונהרא נהרא ופשטיה.

ומה שכתבו הרב פרי חדש והרב כסא אליהו וכן בנהר מצרים שמנהג ירושלים לא לומר א"מ, כבר נתפשט המנהג לאט לאט ברוב בתי הכנסת של הספרדים ועדות המזרח בירושלים ת"ו לאומרו. וכ"כ ר' עמרם אבורביע בספרו נתיבי עם סימן תקפ"ד, שכן המנהג בירושלים לאומרו. וכן ראוי לנהוג. וכן המנהג בשבת תשובה, וביוהכ"פ שחל בשבת (וכמ"ש מרן בסימן תרכ"ב ס"ג).

⁵ כתב מרן בשו"ע (סימן קל"א סעיף ז'), ומנהג פשוט שלא ליפול על פניהם בכל חודש ניסן ולא בט' באב ולא בין יוה"כ לסוכות. ע"כ. משמע שאחרי אסרו חג סוכות נופלים על פניהם. ובפרי חדש כתב ע"ז, ולא בין יוה"כ לסוכות, לאו דוקא אלא היינו כל חודש תשרי. ועיין בחיים שאל (ח"ב סימן ל"ה ס"ק ב') שכתב לדחות את דברי הפרי חדש, שמלשון מרן בשו"ע שכתב כל חודש ניסן ולא בין יוה"כ לסוכות, משמע שאחר אסרו חג כן נופלים ע"פ, ועוד שהימים שבין יוה"כ לסוכות יש טעם גדול שלא ליפול ע"פ, שהם ימים שנבנה בית המקדש וכו', ומסיק שם שהנראה שדעת מרן כן הוא שיפלו על פניהם אחר אסרו חג סוכות, אמנם נהגו שאין נופלים ע"פ כל החודש ממוצאי יוה"כ עד סוף החודש. (וכתב ליישב סברת מרן שכתב נגד המנהג,

דיני סוכה ולולב

(א) המנהג שלא לברך ברכת הסוכה על הפת הבא בכסנין אפילו אם אוכל יותר מכביצה, אם לא כשקובע סעודתו על פת הבא בכסנין. (חיים שאל ח"א סימן ע"א)⁶.

שלוש קדושתו וטרת לימודו לא דקדק וסבר שהמנהג אינו כן, ואגב טריד בגירסיה ומשפטיו עם ישראל לא שת לבו בעת ההיא).

והטעמים שאין ליפול על פניהם עד סוף חודש תשרי, כתב בשכנה"ג (סימן קל"א הגב"י אות י"ב), שמכיון שיצא רוב החודש בקדושה, ימי ר"ה, וערב יוהכ"פ, וערב החג, וימי סוכות ושמיני עצרת, וגם בהם נשלם ביהמ"ק שבנה שלמה וחינוכו מיום ז' בתשרי עד החג, יוצא כולו בקדושה ואין אומרים בו תחנונים ונפ"א. ובסדה"י כתב, מפני שהחודש הזה נכנס בעינוי, ראוי הוא שיצא בשמחה. ובחיים שאל (שם) הביא עוד טעם. עיי"ש.

⁶ בשו"ת גנת ורדים (חאו"ח כלל ד' סימן ו') נשאל על דברי הטור בסימן תרל"ט בדין אכילת עראי מחוץ לסוכה שכתב, וכמה אכילת עראי עד כביצה מפת. אם פת בדוקא נקט, אבל אם אינו פת גמור כגון פת כסנין ומעשה קדירה אפילו טפי מהכי לא הוי אלא אכילת עראי, או"ד לא שנה, דבכולהו משערין ביותר מכביצה. והעלה לחייב בסוכה

גם אם אינו פת גמור ע"פ דברי הרמב"ם (פרק ו' מהלכות סוכה הלכה ו') שכתב, ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה אלא אם כן אכל אכילת עראי כביצה וכו', ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה וכו'. ומדברי הרמב"ם שכתב "אסור לאכול סעודה חוץ לסוכה" משמע שבכל דבר שייך חיוב סוכה, ולא חילק להצריך תנאי שתהיה הסעודה מדבר פלוני, ובסיפא מיעט ואמר "ומותר לאכול פירות חוץ לסוכה" משמע שבכל דבר חייב בסוכה חוץ מפירות. ועפ"ז כתב שהאוכל פת כסנין יש לו דין פת גמור לענין זה, ואף שיאכלנו דרך עראי כל שאוכל יותר מכביצה חייב בסוכה, ויברך לישב בסוכה.

ובשו"ת חיים שאל הנזכר, חולק על דברי הגנת ורדים, וכתב, שאף שהגנת ורדים דייק כן מדעת הרמב"ם, מ"מ הדבר ברור שבכדי להצריך לברך לישב בסוכה, האידנא דחיישינן טובא לאפוקי נפשין מפלוגתא דרבוותא דפליגי על הרמב"ם צריכה רבה ראייה בריאה ברורה שצריך לברך, ואה"נ דלהצריך שיאכל בסוכה ראוי לחוש לדעת הרמב"ם גם בבשר וגבינה אבל לא לברך. והעיד שם, שענינו ראו שנהגו בירושלים לפני גדולי עולם, שעל פת הבאה בכסנין ביותר מכביצה אין מברכים לישב בסוכה. והעלה שאף שאכילת פת הבאה בכסנין יותר מכביצה חייב בסוכה, מ"מ לא יברך לישב בסוכה אלא"כ קובע סעודתו עליו, שאוכל כשיעור שלש ביצים או ארבע ביצים, שאז צריך נטילת ידים, ומברך עליו ברכת המוציא וברכת המזון, אבל בפחות מכן, אע"פ שאוכל יותר מכביצה אינו מברך לישב בסוכה, דאינו כפת דהא מברך במ"מ. וכ"פ בספרו מחזיק ברכה (סימן תרל"ט ס"ק ה').

(ב) המנהג פשוט בעה"ק שגם החתן ובני החופה קובעים סעודתם בסוכה. (חיים שאל ח"ב סימן ל"ה אות ד')⁷.

ובנהר פקוד (דף קל"א ע"ב) דייק כסברת החיד"א מדברי מרן בסימן תרל"ט (סעיף ב') שפסק דאכילת כביצה מפת הויא אכילת עראי ולא צריך סוכה כלל. וכן דייק מדברי הרמב"ם שכתב, אסור לאכול חוץ לסוכה כל שבעה אלא אם אכל אכילת עראי כביצה או פחות או יתר מעט. וא"כ שבפת גמור עד שיתחייב בסוכה בעינן יותר מכביצה דאז יחשב קבע, ואם יותר מכביצה בפת הבאה בכסנין נמי מחייב בסוכה ולברך, א"כ שוו בשיעוריהן פת גמור ופת הבאה בכסנין, ולא מצינו שיקרא קביעות סעודה על פת הבאה בכסנין אפילו יותר מכביצה, דאין אדם קובע סעודתו בכך.

וכן פסק בבן איש חי (פרשת האזינו סעיף ח') שלא יברך "לישב בסוכה" אלא בפת גמור, אבל בפת הבאה בכסנין שברכתו מזוונות לא יברך "לישב בסוכה" משום ספק ברכות להקל. וכן העלה הלכה למעשה בחזון עובדיה (סוכות עמוד קל"ה) שאין לברך על פת הבאה בכסנין אפילו כשאוכל יותר מכביצה, אלא עד שיאכל כשיעור שלש ביצים, להוציא עצמו מכל מחלוקת, שכלל גדול בידינו ספק ברכות להקל.

⁷ איתא בסוכה (דף כ"ה ע"ב) א"ר אבא אמר רב, חתן והשושבינן שלו וכל בני חופה פטורין מן הסוכה כל שבעה, מאי טעמא משום דבעו למיחדי וכו', ויאכלו בסוכה וליחדו בחופה? אין שמחה אלא במקום סעודה, וליעבד חופה בסוכה? אמר רבא משום צער חתן. [ופירש רש"י

שהמקום צר ופתוח שאין לה אלא שלש דפנות והחתן בוש לשחק עם כלתו. והמאירי כתב שיש צער לחתן כשאין כל הקרואים יכולים להשתתף בשמחתו, שהסוכה אינה יכולה לקולטם]. א"ר זירא אנא אכלי בסוכה וחדי בחופה וכו'. ופסק הרמב"ם (פרק ו' הלכה ג') כרב, שהחתן והשושבינין וכל בני החופה פטורים מהסוכה כל שבעת ימי המשתה. וכן פסק מרן בשו"ע סימן תר"מ סעיף ו'. ובב"י כתב על הנהגת רבי זירא שנהג מידת חסידות. והרא"ש כתב (פרק ב' סימן ח') יש פוסקים כר' זירא, ומביאים ראיה מהירושלמי, ר' יצחק בר מוריין הוה שושביניה דחתן אתא שאיל לר"א א"ל זיל דמוך בגו מטלתך [פירוש, לך ותישן בתוך סוכתך]. וסיים הרא"ש, ונראה שיש לעשות כעובדא דירושלמי.

ובשלחן גבוה (סימן תר"מ ס"ק י"ד) כתב דאע"ג דאנן בתריה פסקי מרן ז"ל גרירנא, הכא ודאי יש לפסוק ולנהוג כהרא"ש ז"ל לחייב החתן והשושבינין בסוכה, מפני דלפי מנהגינו דבלילה ראשונה בועל בעילת מצוה ופורש ומכאן ואילך הוא אוכל ושותה וישן בין האנשים, והיא אוכלת ושותה וישנה בין הנשים, ואין מייוחדים עוד כלל כל ימי טומאתה, אפילו ביום מפני הרגל עבירה, והשתא ליכא הני טעמי האמורים בגמרא. והעיד שכן ראה בשאלוניקי בהרבה חתנים שנשאו נשים ערב סוכות שאכלו בסוכה הם ושושביניהם. אך חילק בין סעודה ראשונה שאוכל החתן עם הכלה קודם שעשה מעשה, שודאי פטור יעו"ש.

ומרן הרב חיד"א כתב בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן ל"ה אות ד') שכמדומה לו קרוב לודאי שבעה"ק ירושלים ת"ו גם החתן ובני החופה

קובעים סעודתן בסוכה, ואף הרמב"ם לא פטר אלא בני חופה שסועדים ז' ימים ולילות עם החתן והכלה, אבל אותם אלו שבאים לשמוח עם החתן סעודה אחת וכדומה, לאו בני חופה ניהו וחייבים בסוכה מן הדין, ודייק כן מלשון הר"ן שכתב דלא מיקרו עוסקים במצוה, עיי"ש. והביא עוד את דברי הגנת ורדים (חאו"ח כלל ד' סימן י"ג) שהעלה שהקראים חייבים בסוכה, מהטעם הזה שבזמנינו אין דרך לסעוד עם החתן והכלה בחופה, אלא החתן והכלה אוכלים לבדם בתוך חופתם, והשושבינים ובני החופה לבדם. ועוד הוסיף החיד"א, ומה גם בזמנינו שכל בני החופה קורין ק"ש ומתפללים ומניחים תפילין גם החתן עצמו.

אך בחזו"ע (סוכות עמוד ק"ס) תמה על דברי החיד"א, דמנא ליה לפרש דבני חופה הם דוקא האוכלים ושותים עם החתן והכלה כל שבעת הימים, יום ולילה לא ישבותו, סתמא דמילתא בני חופה נקראים המוזמנים לשמח חתן וכלה, ובכל יום באים פנים חדשות לשמח חתן וכלה, וכיון שעוסקים במצות שמחת חתן וכלה נפטרו מן הסוכה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכמ"ש הר"ן (סוכה כ"ה ע"ב) חתן ושושביניו פטורים מן הסוכה משום שעוסקים במצוה הם, ומה שהסתייע מרן החיד"א ממ"ש הר"ן דהא דפטירי מסוכה משום דמצטערים הם כל היכא דלא חדו בהדי חתן כל שבעה, י"ל דהיינו בסתם מכירים שבאים לסעוד עם החתן, אבל מוזמנים שבאו לשתות ולשמוח ולשמח את החתן, ודאי שעוסקים במצוה מקרו, גם מ"ש הגנת ורדים שבזמנינו אין דרך לסעוד עם החתן והכלה וכו', עינינו הרואות שגם בזמנינו סועדים יחדיו באולם אחד. ומסיק שם, שאין לזוז ממה שנקבע בגמרא ובפוסקים, שחתן ושושביניו ובני החופה פטורים מן

(ג) נהגו גאוני עולם מזמן קדמון שקוצצין ישראל הערבה בידם ומביאם לכל העיר, ולא היה מי שערער בדבר. (מזבח אדמה דף ט' ע"ד. ברכות המים דף מ"ו ע"א)⁸.

הסוכה. וכן הרב עקרי הד"ט (סימן ל"ב אות י') לאחר שהביא את דברי הרב חיד"א, כתב, שבספר חופת חתנים (דף ל"ג) כתב שעכשיו נהגו לסמוך על דין השו"ע שהשושבינים וכל הקרואים פטורים מהסוכה, ועשה סימוכים למנהג. וסיים, וכן המנהג פשוט פה פרינצי שגם הקרואים אוכלים עם החתן חוץ לחופה.

מ"מ כתב בחזו"ע (שם) שבזמנינו פשט המנהג שגם החתן ובני החופה אוכלים ושותים בסוכה, אך לא יברכו "לישב בסוכה". וכ"כ המשנ"ב (סימן תר"מ ס"ק ל"ג) כיון שיש מהפוסקים שמחייבים אותם לאכול בסוכה, על כן הסכימו אחרונים דראוי להם להחמיר לישב בסוכה ולא לברך. וכן כתב הרב שולחן גבוה (ס"ק י"ד) שכיון שלדעת הרי"ף והרמב"ם ושאר פוסקים החתן ובני החופה פטורים, לא יברכו לישב בסוכה, כי מי יכניס ראשו בין ההרים הגבוהים בספק ברכות. ואע"פ שהוא סובר כדעת הפוסקים שמחייבים אותם לשבת בסוכה. עיי"ש.

⁸ בבית יוסף (סימן תרס"ד ד"ה מצאתי כתוב) הביא משו"ת הרשב"א (ח"א סימן תתנ"ב) שכתב, ראיתי בני אדם שהולכין בשדה של גוים וקוצצין ערבה להושענא רבה, ונראה לי דשלא כדין הן עושין, מדאמר רב הונא לאותם מוכרי לולבים, כשתקנו הדס לצורך מצות לולב מן הנכרים לא תגזזו אתם אלא שהעכו"ם יגזזו ויתן לכם, מ"ט? סתם עכו"ם גזלי קרקעות וקרקע אינה נגזלת ולא קנויה לגזלן, לכן

שהעכו"ם יגזוז ומשנתלש הוי גזל, והתולשו הוא גוזלו, וכשקונה מהנכרי בתלוש יש יאוש בעלים ושינו רשות, ואם אתם תקצצו תהיו אתם גוזלים. (סוכה דף ל' ע"א). ע"כ. וכן כתב בשו"ע בשם יש מי שאומר שיש ליזהר שלא יקוץ ישראל ערבה למצוה משדה עכו"ם אפילו ברשות העכו"ם. וכן פסק הרמ"א בסימן תרמ"ט ס"א.

ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן תקי"ד) כתב, שאלת ממני על מה סמכין האידינא שהישראל הולך לגן של העכו"ם ולוקט אתרוגים למצוה ויוצאין בהם, לפי שכתוב בהגהה שצריך שילקוט העכו"ם וימכור לישראל כדי שיהיה יאוש ושינו רשות וכו'. תשובה, דע כי אין במחוז הזה לא בית ולא גנה ולא שדה שלא יהיה לו שטר קנין הנקרא אצלם מכתוב"ב והוא כתוב וחתום בערכאותיהם וכתב השופט הגדול עליו או אחד מהממונים מתחת ידו לדון וכל מה שהוא דן ופוסק עשוי, ואפילו השופט הגדול לא יוכל לבטל דינו ונמצא כל המחזיק בקרקע כדן מחזיק, ואפילו תאמר שגזל אותו הוא או אבותיו מ"מ כיון שיש בידו מכתוב"ב הרי הוא שלו דדינא דמלכותא דינא, הילכך אין כאן גזל ומותר לישראל ללקט אתרוגים בידו לצאת בהם. ומעשים בכל שנה ושנה שהולכים היהודים ללקט אתרוגים בידם, ולא ערער אדם בדבר. וכ"כ באשל אברהם מבוטשאטש (סימן תרמ"ט) דמה שנהגו ישראל לקצץ הערבות בעצמם, אין עכשיו חשש בזה, כיון שיש שופטים ודינא דמלכותא בכל מקום ולא שייך חשש גזלנותא דארעא, כי הלא היו יכולים להגיש תביעתם לפני השופט, ואין בזה חשש גזל כלל.

וכ"כ הרב ר' אהרן בן שמעון בנהר פקוד (דף קל"ד) שבזמן הזה יש לממשלה דין בית משפט מיוחד למכירת הקרקעות, ומדקדקים טובא

לדעת מהיכן באה לו קרקע שבידו וכל הקרקעות של רוחב הממשלה כתובים הם בפנקסי המלכות, ואין חשש שיקבל שוחד השופט לעוות משפט, כי אין השופט שופט יחידי וכו'. וכ"כ בברכות המים שכיון שיש לכל אחד שטר מהממשלה, מותר גמור בלי פקפוק.

ובברכי יוסף (סימן תרמ"ט אות ב') כתב, לפום ריהטא נראה דאי ידעינן דהעכו"ם הזה הוא נטע גנה זו יכול ישראל לקצץ, דאף דהקרקע גזולה מ"מ מה שזרע הוא שלו, וכמ"ש התוס' ברי"ה (דף י"ג ע"א ד"ה ולא קציר נכרי) דאע"ג דירושה להם מאבותיהם מכל מקום יש לו במה שזרע וכו', אף אגן נמי נימא דגנה זו שנטעה עכו"ם זה הגם דקרקע גזולה היא בידו מ"מ יש לו במה שזרע והזרעים שלו, ואם כן יכול ישראל לקצץ ממנה.

ומה שכתב במנוחת שלום (ח"ז סעיף מ"ד) שמנהג זה נגד דעת מרן. צ"ל שבזמן הזה אשתני למעליותא. וכמו שכתב הסמ"ג (סוף עשין קל"ג) בענין מעשרות, וז"ל, ואין להחמיר ולומר שעכו"ם גוזלי קרקע הם וקרקע אינה נגזלת, שהרי קנאום בכיבוש ואע"ג דחיישינן פרק לולב הגזול בענין הושענא, יש לחלק שהיו ישראל מרובים והיו לישראל קרקעות והיו גוזלין ומאנסינ מהם, וגם היו העכו"ם יותר אנסים ממה שהם עכשיו. או כמו שכתב בשו"ת הרדב"ז (הני"ל) שבזמן הזה שכותבים מכתוב"ב אין בית מיחוש, וצריך לומר שבזמן מרן לא היה הענין כן וכתב לפי דין התלמוד. (וכך כתב הרדב"ז על דברי הרמ"א). וכמבואר לעיל שבזמן הזה יש לכל אחד שטר בעלות על הקרקע מהממשלה. וכן כתב בכף החיים (סימן תרמ"ט ס"ק כ"א) שאפשר דבזה"ז דנשתנו החוקים ואינו נעשה ע"י השופט כי אם ע"י אנשים

(ד) המנהג להקיף בנענועים דרום צפון מזרח מעלה ומטה מערב, כמ"ש הרב הקדוש האר"י ז"ל. (מחזיק ברכה סימן תרנ"א סעיף ז' משם הרב גט מקושר)⁹.

הממונים על זה ודורשים וחוקרים ע"י עדיות יש להתיר כדברי הרדב"ז.

ומה שכתבו שקוצץ הישראל "הערבה" לאו דוקא ערבה אלא כל ארבעת המינים, אלא שנמשכו בזה אחר לשון מרן בסימן תרס"ד הנ"ל. ובב"י שהביא מדברי רב הונא בפרק לולב הגזול, דן שם לענין הדס. ובספר ברכות מים או"ח (סימן תרמ"ט) כתב במפורש, מותר הישראל לקוץ לולב וגי מינים. והרב שלחן גבוה כתב על דברי השו"ע (סימן תרס"ד) "ומשום מעשה שהיה כך היה" וה"ה לשאר מינים. ופשוט.

(ולענין אתרוגים הגדלים בפרדסים של גוים, אם ישראל קוצץ אותם נחשב גמר מלאכתו על ידי ישראל וחייב בתרומות ומעשרות בלא ברכה, ורק אם קצצם הגוי פטורים מתו"מ. וכמבואר כ"ז בחזון עובדיה סוכות עמוד רמ"ז).

⁹ ואע"פ שבבית יוסף הביא מתשובת מהרי"ל (סימן מ') שכתב, בלולב נראה לי להקיף דרך ימין כשמנענעו למזרח דרום מערב צפון, ודלא כאיכא דמפכי ליה ולא ידעי טעמם. ע"כ. וכן פסק בשו"ע בסימן תרנ"א (סעיף י'), יקיף דרך ימין בנענעו מזרח דרום מערב צפון. וכן מבואר בספר סדר היום (סדר חג הסוכות) שכתב סדר הנענוע, אחר שבירך ינענע בארבעת המינים לארבע רוחות העולם, יהיו פניו למזרח וינענע שלשה נענועים, ואח"כ יהפוך עצמו לימינו לצד דרום ויעשה שלשה

נענועים, ואח"כ למערב ואח"כ לצפון, אח"כ למעלה ואח"כ למטה. ובספר כפות תמרים (סוכה דף ל"ז ע"ב) למהר"ם חביב כתב, גם בענין הסדר של הנענוע ברוחות העולם יש הרבה סברות, וגדולי הדור נוהגין להקיף כמ"ש מהריק"א בשו"ע - מזרח דרום מערב צפון, וכן נראה עיקר. ע"כ. וכן מבואר בשיירי כנה"ג (הגב"י אות י"א) שכתב, גם ראיתי מנהגים אחרים על דרך הקבלה, ולא ראיתי להעלותם על ספר שנתפשט המנהג בינינו כדברי מהרי"ל ז"ל.

מ"מ פשט המנהג כדברי האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרושי חג הסוכות דרוש ה') ע"פ הסוד, וכמבואר בכף החיים ס"ק מ"ט. עיי"ש. וכמו שכתב במחזיק ברכה (סימן תרנ"א אות ז') משם רבו מהר"י נבון בספר גט מקושר (דף קכ"ז ע"א), וז"ל, בעיר קדשנו ירושלים תובב"א נהגו להקיף דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב, כמ"ש הרב הקדוש האר"י זצ"ל, ומינה לא תזוז כי תורת אמת היתה בפיהו. ובספר מעגל טוב (עמוד 58) כתב, (בהיותו בתוניס) וכל החג הייתי הולך לבית הכנסת ועושה הנענועים עפ"י כוונת האר"י ז"ל וכו'. ובשלחן גבוה (אות כ"ו) מעיד, שכן נהגנו אנחנו ואבותינו. (ומה שכתב בכפות תמרים שהמנהג בירושלים היה כדעת מרן בשו"ע, צ"ל שאח"כ התפשט המנהג כדעת האר"י). ובנהר פקוד (דף קל"ד ע"ב) כתב, וכן כמעט פשט מנהג הנענועים עפ"י סברת האר"י בכל המקומות שראינו ונדעם, ואתנח בהו סימנא, הולך אל דרום וסובב אל צפון. וכיוצ"ב בנתיבי עם (סעיף י') נתן סימן - מנח"ה ה"ב - ס"ת של השש קצוות: דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב. וכן פסק בחזון עובדיה סוכות (עמוד שני"ג) שפשט המנהג בסדר הנענועים כדברי האר"י, דרום צפון מזרח מעלה מטה

(ה) המנהג שאחד קונה לולב ואתרוג משל צבור והוא מחזר בו ע"כ הקהל לזכות את הרבים ואין אומר להם ע"מ להחזיר אלא סתם. (הרדב"ז חדשות סימן תש"ב. ועיין להרב קול אליהו חלק ב' סימן כ"ה)¹⁰.

מערב. ואף שמרן כתב שיקיף בנענועו דרך ימין, מזרח דרום מערב צפון, מ"מ אין אחר המנהג כלום. פוק חזי מאי עמא דבר.

ובמשנ"ב (ס"ק מ"ז) ביאר בדברי מרן, דהחכמים הזהירו אותנו תמיד, שתמיד תקח את הדרך שהוא בימין שלך, במקום שיש ימין ושמאל לפניך תבחר לך את הימין שלך. ונראה לומר למנהגינו שמנענעים כסברת האר"י אה"נ אנו פונים תמיד דרך צד ימין ומנענעים לצד דרום, ופונים לצפון דרך צד ימין ומנענעים וכן ע"ז הדרך, תמיד מסתובבים דרך ימין. וכאשר דימיתי כן מצאתי כתוב בספר ולקחתם לכם סימן ח'. ועוד.

ובחזו"ע (שם) הסתפק אם קצת מהקהל נוהגים כדעת מרן, ומקצתם כדעת האר"י בבית כנסת אחד, אם יש בזה משום איסור לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות (במקום מנהג), והאריך שם בפלפול כיד ה' הטובה עליו. ומסיק שם, וז"ל, ומכל מקום איש על העדה יורה לכל הקהל שכולם יעשו הנענועים כסברת מרן, או כסברת האר"י, ולא יהיו חלוקים במנהגם.

¹⁰ כתב הרשב"ם בב"ב (דף קל"ז ע"ב) בד"ה ואם לאו לא יצא: ומנהג שלנו שנהגו לברך כל הקהל באתרוג אחד, דעתנו מסכמת לתת כל

אחד במתנה את חלקו לחבירו ואע"ג דלא פריש כמאן דפריש דמי, דלהכי דעת כל הקהל שוה שינתן לכל אחד עד שיברך עליו ואח"כ יחזיר וכו'. וכ"כ התוס' (סוכה מ"א ע"ב) ד"ה אלא א"כ נתן לו במתנה. וז"ל: ומה שנהגו הקהל לקנות אתרוג בשותפות, מלמדין אותן שיהו כולם נותן כל אחד ואחד חלקו לחבירו על מנת להחזיר, ויש לסמוך על זה דכיון דקנאוהו על מנת לצאת בו, ואע"ג שלא פירשו סתמא דמילתא כאילו פירשו, כיון דבענין אחר א"א לצאת בו. וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"א (סימן ת"ו), שכל שלקחו אותו על מנת שהציבור יצאו בו י"ח, כל אחד ואחד יוצא בו י"ח, והרי הוא כאילו התנו בפירוש שכל שעה שאתה משתמש בו הרי הוא שלך, ובשעה שאני משתמש בו הרי הוא כשלי.

ובשו"ת הרדב"ז לאחר שהביא את פסק הרשב"א כתב, שנתחדש שבירושלים ענין אחר, שיש כמה וכמה שאין נותנין פרוטה בלולב ובאתרוג והם יוצאים בו מבלי שיאמרו להם מתנה על מנת להחזיר ונמצא שאינם שותפים בו, ואפילו לשיטת הרשב"א יש לחוש. וי"ל, דסמכו להם דמסתמא כל המתנדב מעות לצורך מצוה זו דעתו הוא שיצאו בו כולם, בין אותם שנתנו בין אותם שלא נתנו, וכל המתנדבים דעתם הוא שבשעה שיגיע הלולב לידי ראובן לעשות המצוה שיהיה שלו לגמרי וכן לשמעון וכן לכולם, וזכו הנותנים והבלתי נותנים בלי שום תנאי שכל אחד הוא שלו בשעה שהוא יוצא בו, ואפילו שלא פירשו כן בשעת הנדבה סתמו כפירשו דניחא להו דלעביד מצוה בממוניה. וסיים, וכן דעתי נוטה שאין צריך לומר כלום לכל יחיד ויחיד וכן נהגו ומנהגם תורה היא.

וכן פסק מרן בשו"ע (סימן תרנ"ח סעיף ט'), מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות, הטעם, מפני שכיון

(1) מה שנוהגים פעה"ק שלוקחים האתרוג מהגבאי מעיו"ט וזוקף עליו המעות במלוה, מקום יש בראש לסמוך ע"ד הסוברים דזקיפת מלוה חשיב כנתינת מעות. (הרב קול אליהו ז"ל בח"א סימן מ"ד בדף כ' ע"א ע"ש). אמנם בדלא זקף עליו אין ראוי לסמוך אמשיכה בלבד. (שם).

(2) מנהג ירושלים ת"ו להוציא ס"ת בסוכות לחובת היום תכף ומיד אחר קריאת ההלל ומקיפין את התיבה קודם קס"ת, והוא מנהג ותיקין. (קרבן חגיגה דף פ"ח. אמת ליעקב דף י"ט ע"א. יד אהרן סימן תר"ס)¹¹.

שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם.

¹¹ מנהג זה לאפוקי ממ"ש הטור בסימן תר"ס שרק לאחר תפילת מוסף אומרים הושענא ומקיפין את התיבה בס"ת, והזכיר שם מדברי רב סעדיה גאון שכתב שמקיפין מיד אחר קריאת ההפטרה בעוד הספר על התיבה, וכתב על זה הטור ומנהג טוב הוא כדי שלא להוציא הספר שלא לצורך כיון שאין קורין בו, אלא שאין נוהגין כן.

ובקרבת חגיגה (סימן פ"ו) כתב שהיה מחלוקת בין רבני זמנו לענין ההושענות, שבכל מקום עושים ההקפות אחר מוסף, משום שהוא אחר קריאת התורה שהעם מקובצים בשביל קריאת התורה וברוב עם הדרת מלך, ובירושלים נהגו בכנסת הגדולה ובת"ת לעשותם אחר ההלל, והעידו שכך נהגו בזמן רבני וגאוני עולם, ועלתה ההסכמה שיעשו כמנהגם אחר ההלל, והביא ראיה מהתלמוד ברי"ה דף ל"ב מתני' דהשני מתקיע, שמבואר שם במסקנת הגמרא שזריזין מקדימין למצות דחי

לטעמא דברוב עם הדרת מלך. וא"כ ראוי לעשות כל מצות היום בשחרית עם ההלל משום זריזין מקדימין, ומנהג ותיקין הוא.

וכ"כ במורה באצבע אות רצ"ג שטוב לעשות ההושענות תכף אחר קריאת ההלל כמנהג א"י כמ"ש המג"ן. ומה שכתב בספרו לדוד אמת (סימן כ"ו אות ה') דאין לעכב הס"ת בתיבה עד אחר תפילת המוספין כדי לומר ההושענות, זה אינו אלא לנוהגים כן לעשות ההושענות אחר תפילת המוסף, אבל המנהג הנכון אינו כן. (מנהגי החיד"א ח"ב). ובאמת שמהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן קכ"ז) הוכיח מדברי החיד"א בספר לדוד אמת דיש לעשות ההקפות וההושענות אחר תפילת המוספין.

ובספר השומר אמת לר' אברהם אדאדי ז"ל (סימן כ"ט אות א') כתב שמנהג עירו (טראבלס) לעשות הקפה והושענות לאחר תפילת מוסף וכמ"ש הטור ואין מחזירים את הס"ת להיכל לאחר הקריאה אלא רק לאחר גמר אמירת ההושענות לאחר תפילת מוסף, ועושים כן מפני כבוד הס"ת שלא להוציאו שלא לצורך, וכתב שם שצווח על מנהג זה להניח הס"ת על התיבה ולעכבו בחינם שלא לצורך קריאה, ולא שמעו לו, עד שיצא לאור ספר חקרי לב ושם כתוב שאם ירצו בהסכמת כל הקהל לשנות המנהג ולעשות ההקפות תכף אחר ההלל שפיר דמי, וכך היה שנתרצו הקהל ושינו המנהג, ולשנה אחרת ניאותו ונתרצו כל הבתי כנסיות שבעיר לעשות כן מרצונם. ועי"ש שהביא סמך מהתלמוד שהקפות שייכים לתפילת שחרית.

(ובדרך אגב מעניין לציין מה שכתב בספר דרך אר"ץ עמוד קל"ו וז"ל, בעירנו אר"צ זבת חליב נוהגים לעשות הקפה אחר הלל, "ומוציאים הספר תורה בעוד שאומרים ויברך דוד" וכו'. ומשמע מדבריו שם שכך נהגו בכל יו"ט).

(ח) וביום ש"ת נוהגים להקיף הס"ת בעת שבאים להחזיר הס"ת בהיכל קודם תפילת מוסף, והוא מנהג נכון. (אמת ליעקב דף קל"ה ע"א)¹².

¹² כתב מרן החיד"א בספרו לדוד אמת (סימן כ"ו אות ו'), ביום ש"ת נהגו להקיף עם ס"ת כמו שמקיפין בלולב, המנהג בחו"ל בעיר טירקיא"ה להקיפן אחר גמר כל התפילה, בעה"ק ירושלים ת"ו נהגו להקיף הס"ת בעת שמחזירין הס"ת להיכל קודם מוסף ומנהג נכון הוא. והעיד שראה את הרש"ש זיע"א ג"כ שנהג לעשות את ההקפות לפני תפילת מוסף.

ובספר מנהגי החיד"א ח"ב (סימן מ"ז סעיף א') כתב שמקור דברי החיד"א הם מספר אמת ליעקב למהר"י אלגאזי ז"ל (בדף פ"ה ע"ב) שהעיד שכן הוא מנהג ירושלים לעשות ההקפות בשחרית אחר קריאת התורה קודם תפילת מוסף, וכתב שמנהג זה מיוסד על פי משי"כ הטור בסימן תר"ס בשם רב סעדיה גאון שכתב לענין ההקפות שבלולב בימי החג שעושין אחר קריאת התורה כדי שלא לחזור ולהוציא הס"ת שלא לצורך כיון שאין קורין בו (הובא בהערה הקודמת). ומהר"י אלגאזי הוסיף עוד טעם כיון שהעם מקובצים אחר קריאה"ת ואיכא משום ברוב עם הדרת מלך ועוד איכא משום זריזין מקדימין למצות.

אך היום מנהג רוב הקהילות לעשות ההקפות אחר תפילת מוסף, וכמו המנהג שהזכיר החיד"א שהיה בחו"ל. (למעט מנהג אר"צ שנהגו להקיף הס"ת "לפני תפילת שחרית" מטעם שלא יהיה הפסק בין תפילת שחרית למוסף, הובא בספר דרך אר"ץ ח"א עמוד קל"ט. ובמילואים שם כתב שמקיפים גם לאחר מוסף).

ונראה לסנגר על המנהג בימינו ושאינו בכלל מה שכתב רב סעדיה גאון שגורמים להוציא הסי"ת שלא לצורך, מכיון שיש בהוצאה זו משום כבוד התורה שמוציאין הסי"ת וכל העם רוקדים ומכרכרים לכבוד התורה וסביב הסי"ת, ואדרבא יש כאן משום כבוד לתורה. (וכ"כ בספר מנהגי החיד"א שם). ועוד נראה להוכיח ממה שמוציאים הסי"ת בליל ש"ת ובהקפות שניות ולא קורין בהם, אלא ע"כ כל שהוא לכבוד התורה אע"פ שאין קורין בה שפיר דמי.

וכמו כן יש נוהגים להוציא ספרי תורה מבית הכנסת לרחובה של עיר ורוקדים ושמחים לפני הסי"ת, ואף שאסור להוציא ס"ת מחוץ לבית הכנסת וכמבואר האיסור בירושלמי (יומא פרק ז'), מ"מ זהו צורך כבוד התורה. וכן כמו המנהג שכאשר מכניסים ספר תורה חדש לבית הכנסת, מוציאים את ספרי התורה מההיכל ויוצאים עמהם מחוץ לבית כנסת לקראת ספר התורה החדש, ומנהג זה הזכירו הגר"ח פלאגי בספר חיים (סימן ו' אות ב') שנהגו שבזמן שמוליכים ס"ת חדש לבית הכנסת, כשעוברים עם הסי"ת סמוך לבתי כנסת אחרים מוציאים את הספרי תורה לקראתו, וכו', שכיון דלכבוד התורה עבדי שפיר דמי. וכ"כ בברכי יוסף (סימן קל"ה ס"ק י"ג) שלהוציא ס"ת מבית כנסת לקראת ס"ת אחר הבא מחדש, מיחו חכמים בדבר ומהר"י אירגאס כתב דע"ד הסוד לא נכון לעשות כן, אבל מהר"ר אבוהב בתשובה כת"י התיר להוציא ס"ת לקראת אחר וגם להביא ספרי תורה מבהכ"נ אחר שיהיו ז' ס"ת להקפות וכו', ודוקא ביום צרה אסרו, אבל לשמחת התורה ולכבודה ובשמחת תורה שרי.

ואע"פ שבספר נתיבי עם (סימן קל"ה) כתב לפקפק על המנהג שהיה בזמנו שהיו מוציאים במוצאי ש"ת ספרי תורה מבית הכנסת עד היכל שלמה. וז"ל, ברם להוציאו בכדי לפזז ולכרכר בו ברחובות קריה לא שמענו ולא ראינו וכו', ועכ"פ אצלינו הספרדים לא היה נהוג כן, והן

(ט) המנהג בירושלם ת"ו ביום ש"ת, שכל הנערים והילדים מתקבצים כולם סביבות התיבה והחזן קורא עמהם ומברך להם בפרשת המלאך הגואל וכו' ופסוקי ברכת כהנים ושאר פסוקים של ברכה. וכמ"ש מור"ם ז"ל בסימן תרס"ט. (הרב של"ץ ז"ל ח"ב [שלמי חגיגה] דף רצ"ד ע"א)¹³.

בעתה הנהיגו בירושלים להוציא ספרי תורה ממנוחתם ולהוליכם לרחובות קריה עד היכל שלמה וכו', ונתוכחתי על זה עם רב גדול דפקיע שמיה (כוונתו לרבי עובדיה הדאיה) והוא בשלו דלכבוד שמח"ת שפיר דמי ולבי מהסס וכו', וכל מי שהתבונן והמסתכל יפה במנהג החדש הזה ראוי והגון לבטלו שיש זלזול הוצאה על מגן יותר מהכבוד המדומה. כבר השיבו בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ו' בהשמטות עמוד רצ"ד סימן ד') וכתב לחזק המנהג עיין שם. וע"ע בחזון עובדיה סוכות עמוד ת"ס. וע"ע באור תורה תשרי התשנ"ב מאמר בענין זה מכבוד מרן זי"ע.

(וכן היה המנהג עד לפני כמה שנים בירושלים שהיו עורכים הקפות שניות ברחובה של עיר והיו מוציאים ס"ת מבתי הכנסת לרחובה של עיר ובהשתתפות מרן רבינו עובדיה הכ"מ).

¹³ כתב הרמ"א (סימן תרס"ט), עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'. ע"כ. במג"א כתב לפקפק על מנהג זה, וז"ל, איתא בירושלמי פ"ה דברכות "לא יהיו ב' קורין בתורה, א"ר זירא מפני הברכה" משמע דאסור לשניהם לברך, וצ"ע שעושין כן בש"ת. וכן בשו"ת זכרון יוסף (שטיינהארט - סוף סימן ה') קרא תגר על "המנהג הגרוע" שמעלים ב' או ג' אנשים לס"ת בפעם אחת, וכתב שמה טוב ומה נעים לבטל גם את המנהג שעולים כמה נערים בפעם אחת,

ממה שתמה ע"ז המג"א. והוסיף שנכון להורות לעם שהעומד קרוב לבעל קורא יברך ויכוין להוציא את חבריו העומדים עמו, או להזהירם שיקראו מילה במילה בלחש עם הקורא שלא תהיה ברכתם לבטלה. ובחזו"ע (סוכות עמוד תע"ח) כתב שנראה שזהו דוקא באנשים גדולים, אבל בקטנים שהוא חיבוב מצוה להם, וכמו שנוהגים עכשיו, שפיר דמי, כי עיקר מנהג זה יסודתו בהררי קודש. והוזכר מנהג זה בספר תיקון יששכר דף נ"ו ובדף ע' שנוהגים בירושלים ובצפת ת"ו שמעלים רוב הילדים מבן שש ושבע ומעלה, ארבעה וחמשה בפעם אחת, ולפעמים אפילו עשרה בפעם אחת, ואחד מהם מברך והאחרים עומדים עמו ושומעים. ואחר שעלו הש"ץ מברך אותם בעל פה פסוק המלאך הגואל, והכל לכבוד ולשמחת התורה. וכתב שראה שכן עשו בירושלים בפני רבו הרלב"ח. וכן כתב בשלמי חגיגה (דף רצ"ג) שהמנהג פשוט שמעלין לס"ת ד' או ה' ילדים בפעם אחת ואחד מברך לכולם. ובדף רצ"ד כתב, וכן הוא המנהג בירושלים תוב"ב שכל הנערים והילדים מתקבצים כולם סביבות התיבה והחזן קורא עמהם ומברך להם בפרשת המלאך הגואל וכו' ופסוקי ברכת כהנים ושאר פסוקים של ברכה.

ובשו"ת יבי"א חלק ז' (סימן נ"ה) נשאל אודות מה שנוהגים לפרוס טלית מעל ראש הנערים בעת הקריאה, שלכאורה יש בו משום עשיית אהל ביום טוב, שחז"ל גזרו אפילו על אהל עראי גזרה משום אהל קבע. והרבה להשיב שמנהג זה יסודתו בהררי קודש ואין בו שום חשש איסור כלל. ונסמך על דברי הגמרא במסכת ביצה (דף ל"ב ע"ב) "האי מדורתא מלמעלה למטה שרי וכו' וכן פוריא". ופירש רש"י ד"ה וכן פוריא, מטות המתפרקות של שרים, לא יזקוף כרעי המטה תחילה לתת

ארוכות המטה בכרעים ואח"כ יפרוס העור למעלה למצע ששוכבים עליו, אלא פורס העור תחילה ויאחזוהו בני אדם בידיהם ואח"כ יביאו ארוכות המטה ויקשרו הרצועות של העור בהן ואח"כ יזקפו הכרעים ויתנו הארוכות לתוכן. עכ"ל. וכן נפסק בשו"ע (סימן שט"ו סי"ג), מטה כשמעמידים אותה אסור להניח הרגלים תחילה ולהניח עליהם הקרשים, אלא ישים הקרשים תחילה באויר ואח"כ הרגלים תחתיהם. מוכח שמה שאוחזים בידיהם את גג האוהל אין על זה שום איסור משום אוהל עראי, וא"כ גם בפריסת הטלית על ראש הילדים, והטלית אוחזים אותו בידיים באויר שעל ראשם אין בזה משום עשיית אוהל. ומה גם שאין כוונתם להאהיל על הילדים להיות צל על ראשם אלא פריסה דרך חופה לכבוד בעלמא שפיר דמי. והביא עוד מגמרא שבת (מ"ג) מת המוטל בחמה וכו', חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסים על עליהם וכו'. וכן פסק בשו"ע (סימן שי"א סי"ו). ואף שבפריסת המחצלת עליהם להיות צל על ראשם, כיון שאוחזים אותה בידיים שפיר דמי. עיי"ש.



דיני הניוכה ופורים



(א) בסדר ההדלקה, מנהגינו כמ"ש מרן להדליק בליל ראשון היותר ימיני ובליל שני הסמוכה לה וכן עד ז' [ח'] כדי שיהיה פונה לצד ימין. (פר"ח א"ח סימן תרע"ו)¹⁴.

¹⁴ וז"ל מרן בשו"ע (סימן תרע"ו סעיף ו') יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל שני כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין, וכן בשלישי כשיוסיף עוד אחד סמוך לשני נרות הראשונות יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה ואח"כ יפנה לצד ימין וכן בכל לילה, נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס וכו'. ובבית יוסף כתב הטעם מאחר שכתב המרדכי בפרק במה מדליקין בשם רבינו מאיר שיש להתחיל לצד שמאל כדי לפנות לימין משום כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין (יומא ט"ו ע"ב) א"כ ראוי להתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ויברך, ובליל שני כשיוסיף נר אחד אצלו, יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין. אך עיין בבאור הלכה שכתב שדעת הלבוש והט"ז דכונת הגמרא היפך מזה דהיינו שנלך מימין לשמאל. וכן בב"י ד"ה ובתרומת הדשן, הביא דברי התה"ד שבני רינוס מתחילין להדליק בשני שהוא כנגד צד שמאל כדברי המרדכי,

(ג) המנהג להדליק בביהכ"נ במוצאי שבת קודם הבדלה. (עיין פר"ח א"ח. יד אהרן סימן תרפ"ו. בית דוד או"ח דף קכ"ה. פה"א חלק א' דף מ"ה ע"ד)¹⁵.

ובני אויסטרייך מתחילין לצד ימין כדרך שאנו בני ברית כותבין דאפשר דחשיב להו כה"ג פונה דרך ימין וכו', וכתב שנראה שמנהג בני רינוס הוא הנכון. ופרי חדש כתב שהמנהג הנכון הוא כמו שכתב הרב המחבר וכן הוא מנהגינו. וכן כתב בחמדת ימים (ח"ב מחנוכה פרק א' אות כ') וכתב שכן דעת רבינו האריז"ל.

וכל זה דוקא כשמדליק החנוכיה בפתח ביתו מצד שמאל וכשיש מזוזה בפתחו מצד ימין, אבל אם אין מזוזה בימין הפתח שאז מניח את החנוכיה בימין הפתח, יעשה להיפך, שבליל ראשון ידליק את הנר הקרוב לפתח ובליל שני ידליק הנר החדש שבצידו ואח"כ יפנה לימין וידליק הנר שהדליק אתמול, וכן ע"ז הדרך. כן כתבו האחרונים וכן פסק הרב בן איש חי פרשת וישב. (חזו"ע חנוכה עמוד ל"ג).

¹⁵ במאירי שבת (כ"ג ע"א) כתב, נחלקו המפרשים אם ההבדלה שעל הכוס קודמת להדלקת נרות חנוכה, ומנהגינו להדליק נרות חנוכה קודם ההבדלה, וסומכים על ההבדלה שבתפילה, שמאחר שנתאחרה ההדלקה במוצאי שבת כל כך, מקדימים אותה עד כמה שנוכל.

וכן פסק מרן בשו"ע (סימן תרפ"א סעיף ב'). ולא אמרינן בזה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ויבדילו קודם ההבדלה, מכיון שפרסומי ניסא עדיף, וכמו שאמרו בגמרא שבת (דף כ"ג ע"ב לענין עני שאין בידו סיפק

לקנות גם יין לקידוש היום וגם נ"ח) נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דלמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא? בתר דאבעיא הדר פשטה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. משמע מדברי הגמרא שפרסומי ניסא עדיף מתדיר, א"כ גם בבית כנסת ידליקו נ"ח לפני ההבדלה.

ויעויין בט"ז שחולק על השו"ע, ודעתו שההבדלה על הכוס קודמת להדלקת נרות חנוכה שהיא תדירה יותר ועוד כמה טעמים עיי"ש באורך. וכן בגנת ורדים (כלל ג' סימן כ"ה) כתב שהראוי הוא שלא לאחר מצות ההבדלה דחביבה מצוה בשעתה. אך בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן כ"ה) כתב שסתר כל מה שכתב הט"ז ודחה את כל ראיותיו בארוכה. עיי"ש. ועיין עוד בספר חמד משה סימן תרפ"א שהשיב על טענות הט"ז.

ובבית יוסף הביא מתרומת הדשן סימן ס' שמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה כדי לאחר אפוקי יומא, שלא תראה עלינו קדושת השבת כמשא שאנו רוצים להפטר ממנו בהקדם, ולכן יש לדחות ולאחר את ההבדלה שעל הכוס עד לאחר הדלקת נרות חנוכה. וכן במשנ"ב (סימן תרפ"א סק"ב) כתב הטעם דאף דמצות הבדלה תדירה, מ"מ כל מה דנוכל לאחר לצאת מן השבת עדיף טפי. וכיוצא בזה המנהג פשוט בפורים שחל להיות במוצאי שבת, שמקדימים לקרות קריאת מגילה לפני ההבדלה שעל הכוס, וכמבואר בשלחן ערוך (סימן תרצ"ג), ואע"פ שההבדלה היא תדירה וקריאת המגילה אינה תדירה, בכל זאת מטעם אפוקי יומא מאחרינן, ומקדימים קריאת המגילה להבדלה.

ובמטה משה (-מת סימן תתקצ"ב) הקשה על טעם זה, הלא בזה שמדליק נר חנוכה מראה שהוא חול, ומאי שייך עוד לומר דמאחרין לצאת מן השבת, והוי כטובל ושרץ בידו, מראה שהוא מאחר לצאת מן השבת ומדליק נר שהוא אב מלאכה, ולכן עפ"י כתב שיותר ראוי להבדיל קודם, ושכן היה נוהג מהרי"ל. (וכמו"כ מקשה גם הטי"ז). אך באליה רבה (סימן תרפ"א) דחה טענת המטה משה, דהא בכל מוצאי שבת מברכים בורא מאורי האש על שהדליק קודם הבדלה, וגם נוהגין להדליק תמיד נרות קודם הבדלה, אלא ודאי מכל מקום יש עדיין ריח קדושות נשמת שבת עד הבדלה על הכוס. ובבאר היטב (שם) הביא דברי המיי"ט שהגאון מהרי"ל מפראג הנהיג להבדיל קודם, וטעמא, שמא ישכח להבדיל בתפלה ועביד איסורא בהדלקה, ומסיק שם שכן ראוי לנהוג.

ובשו"ת יחווה דעת (חלק א' סימן ע"ה) כתב ליישב טעמו של התרומת הדשן, שמכיון שבבית הכנסת רק אחד מהקהל מדליק נ"ח לפרסומי ניסא, וכל הקהל שרוצים לצאת יד"ח בהבדלת הש"ץ נשארים בינתים בקדושת השבת שעליהם עד סיום ההדלקה ואמירת מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, לכן עדיין שייך לומר בזה אפוקי יומא מאחרין.

ואע"פ שבספר נהר מצרים (הלכות חנוכה אות ו') וכן בספר נוה שלום חזן (כ"ז ע"ב) כתבו שהנהיגו במקומם להבדיל קודם הדלקת נרות חנוכה. כבר העיר עליהם בשו"ת יבי"א (חי"ט או"ח סימן פ"ח אות י"ט ועוד שם סימן פ"ט אות ז') שמנהג זה נגד מה שפסק מרן בשו"ע. עיי"ש. ובהליכות עולם (חי"א פרשת וישב ס"ק י"ט) כתב, ולכן כשהייתי משרת בקודש במצרים אזרתי כגבר חלצי ושיניתי את מנהגם שנקבע

ע"י הרב נהר מצרים והחזרתי עטרה ליושנה כדעת מרן שקבלנו הוראותיו, ואף שנמצא מי שערער עלינו בהסתמכו על הרב נהר מצרים, רוב הציבור קיימו וקבלו עליהם מה שפסקתי להם בנפש חפצה.

והגאון הראש"ל בספר פרי האדמה ח"א (דף מ"ה ע"ב) העיד שהמנהג בירושלים להדליק בבית הכנסת קודם ההבדלה כדעת מרן. ואין לשנות מן המנהג. וכ"כ הרב שמ"ח גאגין בספרו שמח נפש (ערך חנוכה) שהמנהג בירושלים שמש בית הכנסת מברך לעצמו "בורא מאורי האש" ומדליק בבית הכנסת אחר "ואתה קדוש". גם בשו"ת פרח שושן (כלל ג' סימן ב') כתב שאנו אין לנו אלא דברי מרן שמדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ מבדילין על הכוס. וכן פסק בבא"ח (פרשת וישב) להדליק קודם ההבדלה.

ובספר מנוחת שלום ח"ז רצה להוכיח שהמנהג בזה נגד דעת מרן, והביא מדברי קצת מרבותינו נ"ע. וכן הביא ראיה מהרב שמח נפש הנ"ל, אך שם מבואר שהמנהג כן כדעת מרן. וכן ציין במראה מקום לעוד פוסקים עיי"ש, וכמעט רוב הפוסקים שציין לא כתבו להבדיל קודם ההדלקה אלא על היחיד בביתו ולא על המדליק נר חנוכה בבית הכנסת, או שכתבו שהמנהג כדעת מרן ז"ל. ודו"ק. ופוק חזי מאי עמא דבר, שהמנהג בכל הבתי כנסת פשוט להדליק נרות חנוכה קודם ההבדלה, כדעת מרן וכדעת רוב הפוסקים. (ועיין יחווה דעת חלק א' סימן ע"ה ובחזו"ע חנוכה מעמוד קפ"ב וכן בילקו"י חנוכה תשע"ג מעמוד תקס"א שהביאו מדברי עשרות פוסקים שהמנהג כדעת מרן השו"ע. ופלא גדול על הרב מנוחת שלום שהעלים עיניו מהמנהג הפשוט ומדברי רוב הפוסקים).

(ד) בשבת חנוכה המנהג בארץ הצבי שלא לומר במה מדליקין.
(הרב של"ץ דף קצ"ב ע"ד משם הרב ברכ"י ז"ל)¹⁶.

ובנהר פקוד (דף קמ"ה) כתב שנפל ט"ס בסעיף זה וצריך להגיה ולומר "מנהגינו להדליק אחר ההבדלה" וכן במקור הדברים בפרי האדמה צ"ל כך. עיי"ש. אך למי שמעיין היטב בדברי הרב פרי האדמה, פשוט הוא שכך היתה כוונתו שמדליקין קודם ההבדלה, וקשה מאוד לומר שנפל ט"ס.

¹⁶ כתב בשו"ע (סימן ע"ר סעיף ב'), ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה. וכתבו הט"ז והמשנ"ב הטעם, מפני שנזכר בה פסול שמנים שהם אסורים בשבת ולא בחנוכה. אך בב"י כתב, ולא ראיתי שנמנעין מלאומרו, ואפשר שהטעם משום דמה שלא חששו לפיסול שמנים בחנוכה משום חומרא דידיה הוא שאסור להשתמש לאורה וליכא למיחש שמא יטה בשבת, ועוד שצריך לקרותו להזכיר ג' דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ומשום דבחנוכה לא מיפסלי שמנים אין להניח מלהזכירם. ע"כ. אמנם מנהגינו שלא לאומרו, וכמו דעת היש שאין אומרים שהזכיר בשו"ע. וכמשי"כ מרן החיד"א וז"ל, והאידינא נהוג עלמא בארץ הצבי שלא לאומרו. וכ"כ בשו"ת רב פעלים חלק ד' (חאו"ח סימן ל"ד).

ומ"ש במנוחת שלום ח"ז להוכיח מדברי הב"י שמנהג זה לא כדעת מרן, אין כ"כ ראיה מוכרחת, כי גם מרן לא נמנע מלהביא בשו"ע את שיטת היש נוהגים שלא לאומרה. וכמשי"כ הרב נהר פקוד (דף נ'), שכוונת מרן שהביא את דעת היש שאין אומרים, לומר שיש יסוד למנהג שלא לאומרו.

(ה) כשחל יום ט"ו אדר בשבת, עשו מעשה רבני ירושלם לעשות הסעודה בשבת, היפך הירושלמי. (פר"ח סימן תרפ"ח משם מהרלב"ח סימן ל"ב). וכתב הפר"ח שם שטוב להחמיר לעשותה בט"ו ובט"ז. (שם סימן תרצ"ה)¹⁷.

¹⁷ איתא בירושלמי (פרק א' דמגילה הלכה ד'), סעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, ויעשו אותה בשבת? לעשות אותם ימי משתה כתיב, את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו בידי שמים. ופירש שם הפני משה, אם חל בשבת מאחרין לאחר השבת לעשות הסעודה ולא מקדימין. וביאר בב"י (סימן תרפ"ח) דשמחת שבת אינה מתקנת מרדכי אלא בידי שמים היא, לכן סעודת פורים נדחית ליום ראשון. והרי"ף (דף ג') הביא דברי הירושלמי למעשה. וכתב על זה הר"ן, ונראה לפי"ז כשחל ט"ו אדר בשבת, שהמוקפין חומה מקדימין לקרות המגילה בער"ש, מ"מ סעודת פורים אין עושים אותה עד יום אחד בשבת. והקשו ע"ז האיך יאחרו המוקפין סעודת פורים לאחר ט"ו, והא כתיב ולא יעבור. וכתב הר"ן, ואני אומר דלא קשיא מידי דמ"ש ולא יעבור היינו לקריאה, אבל לשמחה לא דיבר הכתוב כלל וכו'. וכן הנהיגו חכמי ירושלים בזמן הרלב"ח וכפי שהעיד בשו"ת הרלב"ח סימן ל"ב. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (סימן תרפ"ח סעיף ו') יום ט"ו שחל להיות בשבת, אין עושים סעודת פורים עד יום אחד בשבת.

אך בשו"ת מהרלב"ח (סימן ל"ב) כתב לעשות הסעודה בשבת, שכיון שחיוב הסעודה בפורים אנו לומדים ממ"ש הכתוב שמחה ומשתה, ועיקר הפסוק בא לומר שאסורים בהספד ותענית, וביום ראשון מותר

בתענית לבני עיירות לפחות, ויש לנו לאסור של זה בזה איך יעשו בני ט"ו הסעודה ביום שיכולים להתענות בו בני י"ד. ועוד כתב להוכיח מדברי התלמוד בבלי (מגילה דף ל' ע"א) שאמרו שם, פורים (דפרזים) שחל להיות בערב שבת, רב אמר מקדימין פרשת זכור לשבת שלפניו, כי הכי דלא תקדום עשייה לזכירה, ושמואל אמר מאחרין, אמר לך כיון דאיכא מוקפין דעבדי בחמיסר, עשייה וזכירה בהדי הדדי קאתו. ומוכח שהעשיה שהיא הסעודה נעשית בשבת. וכן עשה מעשה לסעוד סעודת פורים בשבת. והעיד בספר תיקון יששכר (דף כ"ח ע"ב) וז"ל, וכן אני זוכר כשהייתי דר בירושלים עיר הקודש תוב"ב שאירע שנה אחת פורים שלהם בשבת וסעדו אותה כל הקהל בו ביום השבת ע"פ הוראת מורי מהר"ר לוי בן חביב שהוא היה אז איש ירושלים.

ועיין בפר"ח שדחה ראיית המהרלב"ח, מכיון שהמוקפין שעושין סעודה ביום ראשון לתשלומין של שבת היא, וגם עושים סעודה, וקוראים בפרשת עמלק היינו עשיה. ובכנה"ג הקשה על סברת מהרלב"ח שהרי הבבלי דבריו סתומים ובגמרא ירושלמי מפורש כתוב שעושין הסעודה באחד בשבת, ולא יצדק לומר דכגמרא דידן נקטינן, כיון שלא הוזכר כן בפירוש. אך הוסיף שקשה מאוד הדבר דבשבת שהוא הפורים עצמו ולא יעשו הסעודה, וביום ראשון שעבר הפורים יעשו סעודה.

וכתב הפר"ח, שיש לאחר הסעודה עד יום ראשון, ומ"מ כיון דלפום ריהטא מהבבלי שמשמע דנעשית בשבת, יש להחמיר ולעשותה בט"ו ובט"ז, וכך אנו נוהגים. ובשו"ת יבי"א (חלק ו' סימן מ"ז אות א') כתב, שכבר פשט המנהג כמרן השו"ע. וכמ"ש המג"א שראיות מהרלב"ח אינן מכריעות, ואין בנו כח לחלוק על הירושלמי. גם בשלחן גבוה (ס"ק

כ"א) כתב שאין לנו אלא פסק מרן. וכן כתב בשו"ת קול אליהו (חלק ב' סימן כ"ח) שנהגו בירושלים לעשות הסעודה ביום ראשון עפ"י הוראת מרן ז"ל, והמחמירים נהגו לעשותה גם ביום ט"ו וגם בט"ז. ובקונטרס חוג הארץ למהר"י אלגאזי (סעיף ו') כתב שהבא לשאול אימתי יעשה הסעודה, לא נכון הדבר להורות לו שיעשנה בשבת היפך הוראת מרן כי בירושלים ת"ו כולנו כאחד קבלנו הוראותיו. וכן העיד הרב ר' אהרן בן שמעון (ויבאו דבריו בהמשך בהרחבה) על מנהג ירושלים לדחות הסעודה עד לאחר השבת. וכן העיד באדמת קודש חלק ב' (השמטות דף קי"ט ע"ג) שמנהג ירושלים לעשות הסעודה ביום ראשון.

ובברכי יוסף (ס"ק ט"ו) כתב על חומרת הפר"ח שכתב לעשות הסעודה בט"ו ובט"ז, שהמחמיר תע"ב, אבל לענין דינא כיון דהכי איתמר בירושלמי בהדיא הכי נקטינן, וכהסכמת מרן וכו'.

ומ"מ נכון הדבר שבסעודת יום שבת ירבה במאכלים משובחים גם לכבוד יום הפורים וכמו שכתב בחזו"ע פורים (עמוד ר"כ) שנכון לעשות עוד מנה מיוחדת לכבוד פורים ולצרפה לסעודות שבת, ולשתות יין או שכר ויתר משקאות לזכר הנס. ובספר תיקון יששכר כתב, שלכל הפחות בתוך סעודה שלישית יאכל דבר מסויים לשם סעודת פורים. ובקונטרס חוג הארץ למהר"י אלגאזי (סעיף ו') כתב שהיה נוהג להרבות בסעודת שבת זו יותר משאר השבתות, והיה אומר בתחילת הסעודה: אם עיקר הסעודה של פורים שתקנו מרדכי ואסתר הוא היום הריני מכוין לקיים מצות סעודת פורים בסעודה זו ויהי נועם וכו', וכן ביום ראשון בתחילת הסעודה היה אומר כן.

וראה בדברי הרב רפאל אהרן בן שמעון בנהר פקוד (דף קמ"ח) שתמה על סעיף זה, וזת"ד, אמ"ה הסעיף הזה תמוה בעיני טובא עד שעלה בדעתי לומר שאיזה תלמיד טועה הכניסו מדיליה תוך מנהגי עיקו"ת, ואינו מרבותינו מסדרי המנהגים, כי כולו מקשיה מרישיה לסיפיה, א. במ"ש שעשו מעשה רבני ירושלים, אם כי ספר הרב מהרלב"ח איננו איתנו לראות דבריו במקורם אכן מכל ספרי הפוסקים שהביאו דבריו נראה שמהר"ר לוי בן חביב ז"ל הוא לבדו בעל העובדא לעשות הסעודה בשבת היפך הירושלמי ונגד פסק מרן ז"ל ונגד הסכמת כל הפוסקים כאשר יתבאר הלאה בעהי"ת, ולא שבהסכמה עלו עמו רבני הדור בעיקו"ת ירושלים לעשות כן, ועל סברת מהרלב"ח לבדו לא יצדק לומר עשו מעשה רבני ירושלים ת"ו ולקובעו מנהג בין המנהגים. ב. הלא הם העתיקו הדברים משם הפר"ח ז"ל וכמתבאר מסיום דברי הסעיף, ופלא הוא שלא הזכירו שהפר"ח ז"ל שם חלק עליו ודחה ראייתו, ומסיק להלכה כפסק מרן, אלא שמהיות טוב להחמיר בשניהם, וממרוצת לשונם נראה שסברת הרב מהרלב"ח ז"ל אין עליה חולק, ולא כן הוא. ג. קשה טובא במה כיונו בזה הסעיף לומר דכיון דעשוהו רבני ירושלים בזמן הקודם, אגן נמי הכי נעביד ולומר כזה ראה וקדש, ואתם הסליחה רבה מקדושת עצמותם כי הלא זר ומוזר הוא לקבוע מנהג דזה שהוא נגד הדין בעבור סברת יחיד, ואם כל חילייהו בא מסיבת כי הרב מהרלב"ח היה מרבני ירושלים ת"ו וע"כ חובה על כל ירושלים לקבל עליה סברתו כי מאריה דאתרא הוא, ואם על זאת סמכו אתם הסליחה רבה, נהי דמהרלב"ח ז"ל עטרה לראש נשית את דבריו, אכן בנדו"ד יותר ויותר אנחנו חייבים לשמוע אל דברי תלמוד ירושלמי אשר כוליה תלמודא דידן הוא ומירושלים מוצאו, והירושלמי

(ו) להסתפר בפורים על ידי ישראל כשחל פורים בע"ש, עיין להרב דבר משה ח"א סימן מ"ד ומ"ה עי"ש. וכ"ש אנן בדידן דלקוטאי אנן ובכל הדברים מקרי מקום שנהגו בו איסור, וכמ"ש הפר"ח הובאו לעיל בהלכות פסח אות ו'. וכן עשיתי מעשה פעה"ק בשנת התק"ה ואסרתי להם להסתפר ע"י ישראל

קרא בחיל דהסעודה ביום ראשון ולא בשבת, וכמבואר בדברי מרן הבי"י ז"ל, ואם נשבוק את דברי ש"ס ירושלמי וניזול בתר סברת מהרלב"ח ז"ל יען שתנא בירושלים הוה, הלא החטאנו המטרה ולא עשינו את הישרה כמובן, ועלינו לכוף ראשינו לדברי הירושלמי יותר ויותר, וכו', ונהירנא בכמה שנים שאירע פורים בשבת ועושים הסעודה ביום ראשון בשבת וירושלים עיקו"ת עיר מלאה חכמים וסופרים רבנן תקיפי ארעא דישראל ואין פוצה פה לעשות הסעודה בשבת וכו', ובאמת היה לפלא איך חלק מהרלב"ח על הירושלמי, ומדברי ג"ע בברכ"י נראה דמהרלב"ח לא ראה דברי הירושלמי שכ"כ דמהרלב"ח לא הזכיר הירושלמי וכו', ומכל מה שהקשינו בסעיף הלזה ותמיהותינו בו נלע"ד לשנות את הסעיף הזה במקצתו, וכצ"ל, **כשחל ט"ו בשבת טוב לעשות איזה תבשיל מיוחד לכבוד פורים לצאת ידי חובת סברת מהרלב"ח ז"ל מרבני ירושלים ת"ו דס"ל לעשות את הסעודה בשבת, הגם דלא קי"ל לדינא הכי, אכן מהיות טוב הוא וכמ"ש הפר"ח וכו', ועפ"י נוסח הלזה יוסרו כל התמיהות ולשון סעיף המנהגים ישא חן באופן זה. ע"כ.**

ביום פורים שחל ביום ששי והסכימו עמי בעלי הוראה. (פה"א חלק א' דף מ"ד ע"ג)¹⁸.

¹⁸ כתב בספר בית דוד (סימן תצ"ז), רבים שאלו אם מותר לגלח בט"ו אדר שחל בערב שבת מפני כבוד השבת, או דלמא כיון שכבר נהגו שלא לעשות בפורים מלאכה אעפ"י שהוא משום ספק יהיה אסור ג"כ לגלח משום מלאכה. ונראה דיכולין לספר ואין בו משום איסור מלאכה אף על פי שאסורים בשאר מלאכות מפני המנהג, והביא ראיה מחול המועד שאיסור גילוח בו מפני שלא יכנסו לרגל כשהם מנוולין, (וכדאיתא במו"ק), וא"כ מוכח שאין בגילוח איסור משום מלאכה בחול המועד, דאם לא מפני שלא יכנסו לרגל כשהם מנוולין היה מותר ולא היה אסור משום מלאכה, כ"ש בפורים שאין בו איסור מלאכה אלא מנהגא בעלמא שיהיה מותר לגלח בו ואינם אסורים מפני המנהג אלא שאר מלאכות, ואפילו חל פורים בתחילת השבוע שאין בו משום כבוד השבת מותר לגלח מכ"ש דחול המועד, ומפני ששמחה היא לו.

ובספר דבר משה (סימן מ"ד) כתב על דברי הרב בית דוד שנראה להתיר דוקא לאדם שמגלח ע"י עצמו או ע"י גוי, אבל ישראל אחר אסור לספר לישראל חברו, דהא עושה מלאכה, ואין שייך לומר טעמא דשמחה היא לו דמה שמחה היא לו לספר אחרים וכו'. ועוד כתב שכל ההיתר לגלח בפורים הוא דוקא כשחל יום י"ד או ט"ו בערב שבת ומשום כבוד השבת, אבל כשחל פורים בשאר ימות השבוע יש לאסור, דהא אפשר להסתפר ביום שלפניו או שלאחריו. וסיים שכן העידו מגידי אמת שבזמן הרב א"א (מהר"ש אמריליו) וחביריו הרבנים שבדורו ז"ל לא הניחו לספרים ישראלים שיעשו מלאכתם בפורים שחל

בערב שבת. וכן נעשה מעשה בשנת התק"א. וכיוצ"ב כזה בפרי האדמה (דף מ"ד ע"ב) שעשה מעשה בשנת התק"ה ואסר להם שישתפרו ע"י ישראל ביום שישי שחל בו פורים והסכימו עמו בעלי הוראה. וכן נראה דעת מהר"י אלגאזי שכתב בקונטרס חוג הארץ (סעיף ט') שכתב דהנכון להחמיר שלא להניח לספרים ישראלים לעשות מלאכתם בער"ש יום י"ד, ושיקדימו להסתפר ביי"ג, כדי שלא יבואו לעשות מלאכתם גם בט"ו שחל בער"ש בשאר השנים.

אבל בשו"ת נחפה בכסף חלק ב' (דף ח') כתב, מעשה בא לידינו בספר ישראל עני והסכמנו להתיר לו לגלח בפורים של שנה זו שחל יום ט"ו ביום שישי, כסברת הרב בית דוד, ושלא כסברת הר"מ אמריליו בספר דבר משה, וכן הסכים עמנו הרב נר"ו. עכ"ל. וכ"כ בערך השלחן (סימן תרצ"ו סק"ג) שאף שכתב הדבר משה לאסור גילוח ע"י ישראל בפורים שחל בע"ש, אלא רק ע"י עצמו או גוי, מ"מ בשו"ת בית דוד התיר גם ע"י ישראל. וכ"כ בשו"ת אם הדרך (חאו"ח סימן ב' אות ד') וז"ל, ומ"מ נ"ל שכיון שאיסור מלאכה בפורים הוא מנהג בעלמא, ותספורת לכבוד שבת מצוה היא, כמ"ש בתענית (כ"ו ע"ב) ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת. י"ל שבמקום מצוה לא נהוג ואין לנהוג מנהג גרוע שגם מי שלא נסתפר מקודם ישאר מנוול בשבת מבלי תספורת. עכת"ד. וכן פסק בחזון עובדיה פורים (עמוד קצ"ו) שמותר להתגלח לצורך היום אם לא התגלח מקודם, ואפילו כשחל באמצע השבוע.

(ז) נהגו בעה"ק שלמים וכן רבים ללבוש בגדי שבת ויו"ט בפורים, וכמה שכתב מור"ם בסימן תרצה, והרב של"ץ בחלק ב' בסופו¹⁹.

¹⁹ בספר קב הישר (פרק צ"ט) כתב, ובמדינות פולין ראיתי מנהג הגון, שהן מלבישין כתונת לבן ונקי ומכנסיים לבנים קודם קריאת המגילה, והולכין לבית הכנסת בבגדי שבת ויו"ט. ומרן החיד"א במחזיק ברכה (קו"א סימן תרפ"ז סק"ב) הוסיף טעם למנהג זה שהוא לכבודה של תורה, וז"ל, כתב מהרי"ל דנכון ללבוש בגדי שבת ויו"ט בפורים, והביאו מור"ם לקמן סימן תרצ"ה והוא מנהג טוב, ומה גם לשמחת תורה דהדור קבלוה בימי אחשורוש ברצון, וכן נהגו בעה"ק שלמים וכן רבים. וע"ע בחמדת ימים (ח"ב פורים פרק ג') שהפליג מאוד בשבח מלבושי שבת ויו"ט בפורים.

ובספר מועד לכל חי (סימן ל"א אות י"ח) הזהיר ללבוש בגדי יו"ט מהערב ולא כאותן שנוהגין ללבוש בבוקר יום פורים, שהרי הלבשה היא זכר ל"ותלבש אסתר מלכות" "ומרדכי יצא בלבוש מלכות" איך יתכן לקרוא פסוקים הללו במגילה בלבוש חול. ובספר יפה ללב (סימן תרצ"ה סק"ח) הביא מדברי היעב"ץ בספרו עמודי שמים (ח"ב דף קנ"ג) ששמע מדבריו שם שעיקר לבישת בגדי יו"ט הוא ביום ולא בלילה, ועפ"ז הקלו הרבה גדולים שבאים לבית הכנסת בליל פורים בבגדי חול.

(ח) כשחל יום ט"ו אדר בשבת, למחר ביום א' שהוא ט"ז אדר אין אומרים תחנונים בירושלם לא בשחרית ולא במנחה. (הרב פרה"א ח"ד דף א' ע"ב. הרב מוהר"ש עבדאלא ז"ל)²⁰.

²⁰ לכאורה סעיף זה פשוט, מאחר שסעודת פורים סועדים ביום ראשון. וכמ"ש בשו"ע (סימן תרפ"ח סעיף ו'), בענין יום ט"ו שחל להיות בשבת, שאין קורין המגילה בשבת אלא מקדימין לקרותה בער"ש וכו', ואין עושים סעודת פורים עד יום אחד בשבת. וכן הקשה בנהר פקוד (דף ט"ו ע"ב), והוסיף, והיכי תיסק אדעתין דביום משתה ושמחה המפורש חיובו מדברי קבלה ונכתב בספר לומר בו נפ"א, אטו מי גרע משמחת חתן דבשמחתו אל יתערב זר עכ"ז לכבוד שמחת איש פרטי אין אומרים נפ"א, כ"ש ימי משתה ושמחה של כל העיר, ומקומות רבים שהם בני כרכים בני ט"ו העושים הסעודה ביום ראשון, היאך יתאחדו ב' קראים הללו ימי משתה ושמחה עם וידוי ונפ"א כיום חול גמור, וא"כ פשוט וברור הוא דאין נפילת אפים ביום שמחה כזה, וכן מילה תוכיח דמשום דקבלוה ישראל בשמחה אין נפ"א כל הקהל. (ועיין שם עוד שמאריך כדרכו כיד ה' הטובה עליו בתמיהות על סעיף זה).

וכתב שם הרב רפאל אהרן בן שמעון, שמסדרי המנהגים אזלי לשיטתייהו שכתבו לקמן בדיני חנוכה ופורים סעיף ק"ז, שכשחל יום ט"ו אדר בשבת, עשו מעשה רבני ירושלים לעשות הסעודה בשבת, וא"כ יום ראשון שלאחריו הוא יום חול לכל דבריו, ולכן כתבו לחדש שעכ"ז אין לומר נפ"א ביום ראשון. ועוד נראה ליישב שהרי בפרי האדמה כתב שמצא כת"י מה"ר שלמה עבדלה שכתב שאירע מעשה

בירושלים בשנת התס"ז שחל יום ט"ו בשבת, וביום ראשון קצת מהם אמרו תחנונים וקצת לא אמרו, וכולם נתלו במנהג אבותיהם, אלו אמרו כך נהגו ואלו אמרו שכך נהגו, ושנים שבתפילת מנחה של יום ט"ז שאין אומרים תחנונים וכו', לפי"ז שפיר כתבו מסדרי המנהגים לחדש שמנהג ירושלים שאין לומר תחנונים ביום ט"ז לא בשחרית ולא במנחה. וכמ"ש לאחר מכן הרב מיוחס שהמנהג שאין אומרים לא בשחרית ולא במנחה.

ועיין בדברי הרב רפאל אהרן בן שמעון שתמה, שאם כן שמסדרי המנהגים אזלי לשיטתייהו שסעודת פורים יסעדו בשבת, מה ראו לכתוב שהמנהג שלא לומר תחנון, דהא פורים סליק ליה וכבר מאתמול אכלו את סעודת פורים, ומה היום מיומים שלא לומר נפ"א. והנראה ליישב, שלקמן בסעיף ק"ז כתבו עדות למעשה שעשו רבני ירושלים, אך לענין דינא הזכירו את שיטת הרב פרי חדש שטוב להחמיר לעשות הסעודה גם בט"ו ובט"ז. לפי"ז שפיר כתבו שאין אומרים נפ"א ביום ט"ז, וזה הרבותא שאפילו שמעיקר הדין עשו מעשה רבני ירושלים לסעוד הסעודה בשבת, מ"מ לחוש לסברת המחמירים שעושים סעודה גם ביום ט"ז, כתבו שאין לומר תחנון ונפ"א.

ולענין שאר הערים שאינן מוקפות חומה אם יאמרו תחנון ביום ראשון או לא, עיין בספר עבודת אפרים חלק ב' (פרק כ"ב עלה ו') שהביא דעות לכאן ולכאן. ומחזון עובדיה פורים (עמוד רכ"ז) שכתב, ביום ראשון ט"ז אדר "בירושלים" אין לומר וידוי ונפילת אפים, משמע שדעתו שרק בירושלים לא יאמרו תחנון משא"כ בערי הפרזים.

[מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו לקרות ג' עולים בפרשת הנשיא של אותו היום, וביום השמיני קורין ג' עולים וביום הח', ומסיים הג' עד כן עשה את המנורה. (חיים שאל ח"א סימן ק' דף קי"ב ע"א)²¹.

²⁷ כתב בטור (סימן תרפ"ד ס"א), ביום השמיני מתחילין ביום השמיני וגומרין כל הסדר (ר"ל עד סוף פרשת נשא), ויש מקומות שקורין עד פרשה ראשונה של בהעלותך (כן עשה את המנורה) כדי להשלים של חנוכה בסדר הנרות, ומנהג יפה הוא. והרמ"א בדרכי משה כתב, כהן קורא פרשת ביום השמיני עד מלאה קטורת, והלוי משלים עד סוף פרשת ביום השמיני, וישראל קורא מביום התשיעי עד כן עשה המנורה. ודבריו אלו לפי מנהג בני אשכנז שבכל יום, העולה שלישי שהוא הישראל קורא בפרשה של יום המחרת, וכמו שכתב בהגהות מיימוני (פרק י"ג מהלכות תפילה אות ל'), שמנהגם שהכהן והלוי קוראים בכל יום פרשת היום, והשלישי שהוא הישראל קורא בפרשת הנשיא של מחר. אך מנהגינו כפסק מרן בשו"ע, שבכל יום כל העולים קוראים בפרשת הנשיא של אותו היום, והיינו, שהכהן קורא עד מלאה קטורת, והלוי משלים עד סוף פרשה של אותו הנשיא, והשלישי חוזר וקורא את אותה הפרשה מרישא עד גמירא. וביום השמיני מתחילין ביום השמיני וגומרין כל הסדר וקורין פרשה ראשונה של בהעלותך.

וכתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (סימן ק'), שלדין שאין אנו קורין אלא דבר יום ביומו, לכתחילה יש לקרות השלושה עולים בפרשת ביום השמיני, כדברי הרב המובהק אביר הרועים מהר"ם מזרחי (שו"ת פרי הארץ), ובזה נמצאו כל העולים קוראים בפרשת

ביום השמיני שהוא הקרבן של היום וכנ"ל, והשלישי קורא עד כן עשה את המנורה. וכ"כ בפרי האדמה ח"א (דף כ' ע"ב). וכן כתב השדי חמד (מערכת חנוכה אות י"ב) שלפי מה שאנו נוהגים כדברי מרן השולחן ערוך שכל שלושת העולים קוראים בפרשת קרבן היום דבר יום ביומו, גם ביום השמיני יש לנהוג כן, ושכן הוא מורה ובא לכל שואל. וכן בנהר פקוד (דף קמ"ד ע"ב), וכתב שם, והיא הוראה נכונה משופה ומנוקה מכל צדדיה כפתוריה ופריחיה, וכן המנהג פשוט בעיקו"ת ירושלים ת"ו, וכן ראיתי בכמה קהילות בחו"ל אשר חזניהן נבוני דבר ויקירי מדע, והוא הנכון ואין לשנות, וכן הוא מנהג מצרים יע"א, וכר'. ובשו"ת יחיה דעת (ח"ד סימן ט"ל) השיג בזה על מ"ש בשו"ת תבואות שמש (סימן ע"ה) שהעלה שכל השלשה יקראו פרשת ביום השמיני והשלישי יסיים עד "כן עשה את המנורה", שלא זכר שר דברי מרן החיד"א והאחרונים שפסקו שכל העולים יקראו בפרשת היום, ומש"כ בתבואות שמש זהו רק לפי מנהג האשכנזים. וסיים שם שנתפשט כן המנהג בארצנו הקדושה. וכן עיקר. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

ובנתיבי עם (סימן תרפ"ד) הקשה וז"ל, וק"ל שאם כן שכל השלשה עולים צריכים לקרוא בסדר היום, מדוע ביום הא' לא קוראים שלשתם בסדר היום, ואולי י"ל דכיון שיש ביום הא' פרשה ארוכה מעניינא דיומא - חנוכת המזבח, ופרשת הנשיאים, למה נדחוק עצמנו לגרום לג' לחזור ולקרוא מה שכבר קראו העולים שלפניו, מש"כ ביום הח' שהשלישי אחר שחוזר לקרוא וביום השמיני מוסיף והולך כל פרשת הנשיאים, נמצא שקורא קריאה חדשה, אז לית לן בה אם חוזר וקורא מה שקראו שלפניו. ע"כ.

(המקור לסיים בפרשת בהעלותך עד כן עשה את המנורה, במסכת סופרים פרק כ' הלכה י'. וכתב בעל האשכול חלק ב' (עמוד ס"ו) שמנהג יפה הוא, והטעם לזה על פי המדרש, למה נסמכה פרשת נרות לפרשת חנוכת המזבח, לפי שכל השבטים הקריבו לחנוכת המזבח של המשכן, ושבט לוי לא הקריב, ומי היה נשאו של שבט לוי, זה אהרן, שנאמר ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי, והיה אהרן מיצר על שלא זכו בני שבטו להקריב בחנוכת המזבח, אמר לו הקב"ה למשה לך ואמרו לאהרן, שלך גדול משלהם, כי חנוכת המזבח זו אינה נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים, ואני עושה לך חנוכה אחרת שקיימת לעולם ותקרא על שמך, שנאמר דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות, זו חנוכת בני חשמונאי, שנעשה להם נס במנורת בית המקדש).